

Araştırma Makalesi/Research Article

Āşıkî'nin "Çıkıdum Bādām Dalına" Şathiyesine Bursevî'nin Şerhi

*Commentary of Poem "Çıktım Badam Dalına" by İsmail
Hakkı Bursevî*

Hatice ÖZDİL*

Öz

Bursevî, 18. yüzyılın en çok eser veren divan şairlerinden ve şârihlerinden birisidir. 13. yüzyılda yaşayan şair Yunus Emre ile 18. Yüzyılda yaşayan şârih İsmail Hakkı Bursevî'nin yolları edebiyatımızda pek çok kez kesişmiştir. Yunus Emre'ye atfedilen birçok şiir İsmail Hakkı Bursevî tarafından şerh edilmiştir.

Edebiyatımızda eserleri birbirine karıştırılan şairlerden Āşıkî'nin şiirleri, birçok kez Yunus Emre'ye atfedilmiştir. "Çıkıdum bādām dalına" diye başlayan şathiyeyi de Yunus Emre'nin bir şiiri olduğunu düşünen Bursevî, şerh etmiştir. Aslında bahsi geçen şiir, Yunus Emre'nin meşhur "Çıkıdum erik dalına" şathiyesine Āşıkî tarafından yazılmış bir nazireden ibarettir. Böylelikle çalışmamızda, edebiyatımızda üç önemli şahsın buluşması yer almaktadır: "Çıkıdum erik dalına" şathiyesini yazan Yunus Emre; bu şathiyeye "Çıkıdum bādām dalına" diye nazire yazan Āşıkî ve bu nazireyi şerh eden Bursevî.

Çalışmamızda Āşıkî'nin "Çıkıdum bādām dalına anda yidüm üzümü / Ol dem ki üzüm yidüm ma'na buldum sözümi" beyti ile başlayan şathiyesine, İsmail Hakkı Bursevî'nin yaptığı şerhin, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01'de kayıtlı nüshası, çeviri yazıya aktarılmıştır. Tam metni verilen şerh ile birlikte Yunus Emre, Āşıkî ve Bursevî'nin tasavvufî görüşlerine yeniden göz atma imkanı sağlanmış olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çıktım badem dalına, Yunus Emre, Āşıkî, İsmail Hakkı Bursevî.

Abstract

Bursevî is one of the most famous poets and commentator of the 18th century. The roads of the poet Yunus Emre, who lived in the 13th century, and commentator İsmail Hakkı Bursevî, who lived in the 18th century, have crossed many times. Many poems attributed to Yunus Emre were interpreted by İsmail Hakkı Bursevî.

Geliş Tarihi/Received: 12.04.2019 - Kabul Tarihi/Accepted: 31.10.2019

* Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, Bitlis/Türkiye, hozdil@beu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-6372-7272.

Poetry of Āşıkî, one of the poets whose works were confused with other poems together in Turkish literature, has been attributed to Yunus Emre many times. Bursevî, who thought that "Çıkduğ bādām dalına" was a poem of Yunus Emre, has commented the poem. In fact, the poem is a nazire written by Āşıkî to Yunus Emre's famous poetry "Çıkduğ erik dalına". Thus, in our study, the meeting of three important people in Turkish literature is: Yunus Emre who wrote poem "Çıkduğ erik dalına"; Āşıkî who wrote nazire this poem "Çıkduğ bādām dalına"; and Bursevî is commentator of this poem.

In our study, commentary of Āşıkî's poem by İsmail Hakkı Bursevî which is registered in the Istanbul Metropolitan Municipality Atatürk Library, No: OE_Yz_0296_0, starting with "Çıkduğ bādām dalına anda yidüm üzümü / Ol dem ki üzüm yidüm ma'na bulduğ sözümi", was transferred to the Latin alphabet. With full text interpretation, it will be possible to reconsider Yunus Emre, Āşıkî and Bursevî's mysticism.

Keywords: Çıktım badem dalına, Yunus Emre, Āşıkî, İsmail Hakkı Bursevî.

GİRİŞ

ŞATHİYE NEDİR?

"Şathiyeye, sūfinin vecd ve istiğrak halinde söylediği, muhtevasında bir iddia bulunan söz anlamındaki tasavvuf terimidir. Sözlükte "hareket etmek, sarsılmak, taşmak" gibi anlamlara gelen şatah kelimesi, yatağı dar olan bir ırmağın sel ile kenarlarına taşması gibi sūfinin kalbinden taşan ilâhî hakikatleri ifade eder. İsmail Hakkı Bursevî, şatahı "gönül ehlinin dimağına lezzet veren hakikatin özünden süzölmüş irfan kelimeleri" şeklinde tanımlar ve bu sözlerin söylenme maksadının Hakk'ın kemalini beyan, celâl ve cemâl hakikatlerini ayan etmek olduğunu, şatah ehlinin vücūdiyye mezhebine nisbet edilemeyeceğini, şathiyâtın vahdet-i vücūda ve insân-ı kāmile işaret eden sözlerden sayıldığını belirtir. Bursevî'ye göre Hâfız-ı Şîrâzî, Sa'dî-i Şîrâzî, Mevlânâ Celâleddîn-i Rûmî, Molla Câmî gibi âriflerin mecazi sözlerini hakiki mânâda söylenmiş gibi yanlış anlayıp değerlendirenlerin hatalı davranışları kadar ârif kişilerin zâhir erbabını fitneye düşürecek sözler söylemesi de doğru değildir. Ârifler muhatabın yanlış anlayacağı sözlerden kaçınmalıdır." (Uludağ 2010: 370-371).

"ÇIKDUM BĀDĀM DALINA" ŞATHİYESİ

Çalışmamıza esas oluşturan şiir, "Çıkduğ bādām dalına anda yidüm üzümü / Ol dem ki üzüm yidüm ma'na bulduğ sözümi" beyti ile başlayan 16 beyitlik bir şathiyedir ve şathiyeler içinde "akla aykırı, saçma görünen ve dinleyeni güldürüp düşündüren şathiyeler" (Aslan 2008: 123) sınıfında kabul edilir. Şiir incelendiğinde Yunus Emre'ye atfedilen "Çıkduğ erik dalına anda yidüm üzümü" dizesi ile başlayan şathiyeye yazılmış bir nazîre olduğu anlaşılmaktadır."

Atatürk Kitaplığı nüshasında yer alan şathiyenin tamamı şu şekildedir:

1. Çıkduş bādām dalına anda yidüm üzümü
Ol dem ki üzüm yidüm ma'ni bulduş sözümi
2. O bādām bağçesini varmadın seyrân itdüm
Bostancı baña eydür ne çok yoldun kızumu
3. O baña uğrı dedi ben aña bühtân itdüm
Bir öküzli Tātār dir boğazladuñ kızumu
4. Dikilmedük bağçenüñ bitmedük nārın yidüm
Yükler ile götürdüm toyurmadım özümü
5. Egrilmedik ipliği üstāz cüllāhe virdüm
Üstāz yumağ iderken ben hoş geydüm bezimi
6. Bir 'ayyar uğrı ile ortakluğa barışdum
Üç ol alur bir virmez baña dir hey söz mi
7. Yügrek kötürümi gördüm gözsüz şıçāna uymuş
Ġāyet becidd giderler Kāf Tağıdur 'azmi
8. Bir dilsiz yol şordum gözsüz yolum bildirdi
Bir şağır tiz işitmiş ol añladı rāzımı
9. O şağır ile dilsüz ikisi beni avlar
Gözsüz ardıma düşmüş turmaz izler izimi
10. Gözsüze fısıldadım şağır anı işitmiş
Dilsiz çağırır eydür añlamaduñ sözünü

11. Şāğır ile dilsizi o gözsüze gönderdim
Gözsüz gözüngü virđi anda gördüm yüzümü
12. Kötürümle güreşdim elsüz belim kavradı
Duruşđum başamadım koyıvirđim tazımı
13. Bu şöhbette bir aşçı kırk kazan aş pişirmiş
Şuyı hevā eti yok tuzı ise toz mı?
14. Ol aşçı kazanınuñ dibi divārı yokđur
Od yakmadan taşırır kapağ ider tozumu
15. 'Āşıkî ile Yūnus il bulmaz yola gitđi
Münkir olmasun diyü şapđurırım izimi
16. 'Āşıkî bu felegüñ devrinde semā' eyler
Kul şalmadan uyandıım hem çalarım sāzımı

Bu şiir, Tevārîh-i Āl-i Osmān adlı eseri ile tanınan, şiirlerinde Āşıkî mahlasını kullanan ve Āşık Paşa'nın torunlarından olan Derviş Ahmed tarafından tanzîr edilmiştir." (Yavuz 2013: 411).

Āşıkpaşazāde'nin (ö. 889/1484'ten sonra) asıl adı Derviş Ahmed, mahlası Āşıkî'dir. Fakat daha çok, büyük dedesi olan Āşık Paşa'ya nisbetle Āşıkpaşazāde adıyla anılır. Hayatı hakkındaki bilgiler yazmış olduğu Osmanlı tarihine dayanmaktadır (Özcan 1991: 6-7).

"ÇIKDUM BĀDĀM DALINA" ŞATHİYESİNİN ŞERHİ

"Çıkđum bādām dalına" şathiyesi 18. Yüzyılda yaşayan şārih İsmail Hakkı Bursevî tarafından şerh edilmiştir. Bursevî, eserinin başında şiirin Yunus Emre'ye ait olduğunu belirtse de, nazîreyi yazan kişinin Āşıkî mahlaslı bir şair olduğu anlaşılmaktadır (Gölpınarlı 1961: 229; Çelebioğlu 1992: 229,230).

"Āşıkî ile Yūnus il bulmaz yola gitđi" ve "'Āşıkî bu felegüñ devrinde semā' eyler" (1) mısralarında Āşıkî'nin mahlası açıkça görölmektedir. İsmail Hakkı Bursevî, beyitteki "Āşıkî ile Yunus" ifadesini "Yūnus kendi aşikiyle" şeklinde anlamış "Āşıkî bu feleğın" sözünü de "bu feleğın āşığı" şeklinde düşünmüş ve böylece yanlış bir şerh meydana gelmiştir (Gölpınarlı 1961: 230).

Āşıkî beyitte kendini Yunus Emre ile aynı yolda görerek şiirinin Yunus Emre'ye nazîre olduğunu îmâ etmiştir. Bursevî gibi çok yönlü ve araştırmacı bir şârihin bunu fark etmemesi şaşkıncıdır. Yunus Emre'ye hayranlığından dolayı bu şiiri de ona atfetmek istemiş olabilir (Duru 2007: 143).

Burhan Toprak, Yunus Emre Divanı'nı hazırlarken düştüğü hataları açıklarken Bursevî'nin "Çıktım badem dalına" şiirini Yunus'a ait zannederek şerh etmesi konusunda "İşte bu kasidenin taklidini, kalpını Bursalı İsmail Hakkı gibi 105 eser yazan, İslam âleminde meşhur bir müellif, doğru sanacak kadar aldanmış, oturup tefsir etmiştir." açıklamasını yapar (Toprak 2004: 13). Bursevî'nin şerh edeceği metinleri seçme konusunda, şairden çok metnin özelliklerine dikkat ettiğini ve tasavvufî kaideleri açıklamasını sağlayacak metinler seçtiği bilinmektedir. "Çıktım badem dalına" şerhi de onun bu amacına hizmet ettiği için seçilmiş olabilir. Çünkü Bursevî, bu şiirin şerhinde özellikle Kitâbü'l-Envâr'daki şerh sistemine uygun olarak "seçme eksenini" doğrultusunda metindeki kavramların çağrışımsal özelliklerine yönelik bir metot izlemiştir (Duru 2007: 143).

BURSEVÎ ŞERHİNİN NÜSHALARI

"Çıkıdum bādām dalına anda yidüm üzümü" dizesiyle başlayan şiire İsmail Hakkı Bursevî tarafından yazılmış Türkçe şerhin kütüphanelerde tespit edilmiş nüshaları şöyle sıralanabilir (2):

1. Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 1521/4, 18 vr.
2. Süleymaniye Kütüphanesi, Hâlet Efendi Bölümü, No:724/4, 25 vr.
3. Bayezid Kütüphanesi, Genel Bölüm, No: 3506/6, 43 vr.
4. Atıf Efendi Kütüphanesi, No: 1420/4, 43 vr.
5. Atıf Efendi Kütüphanesi, No: 1414/4, 20 vr.
6. Üsküdar-Selimağa Kütüphanesi, Hüdâî Bölümü, No:469, 30 vr.
7. İstanbul Belediye Kütüphanesi, Osman Ergin Bölümü, No:145, 20 vr.
8. İstanbul Belediye Kütüphanesi, Osman Ergin Bölümü, No:28, 26 vr.
9. Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi, No: 27, 13 vr.
10. İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01, 17vr.

"Burhan Toprak 1934 yılında yayınladığı Yunus Emre Divanı'nın üçüncü cildinde Esad Efendi 1521 numaralı nüshaya dayanarak Bursevî'nin "Çıkıdım bādām dalına...", "Sırttan gel sifata...", "Adım adım ileri..." şerhlerini yayınlamıştır. Ancak bu yayın ilmî bir neşir olmadığı gibi, tek başına esas alınmasına mânî imlâ mahzurları da taşımaktadır." (3) Aynı

husus, Ahmet Taştan'a ait "Bir Şarih olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri" isimli yüksek lisans tezinde verilen metin için de geçerlidir (4).

İsmail Hakkı Bursevî, "Çıkđum bādām dalına anda yidüm üzümü" dizesiyle başlayan şiirin şerhini Cemāziyelāhir 1123 (Temmuz / Ağustos 1711)'de yazdığını ifade etmektedir (5). Atatürk Kitaplığı nüshasının müstensihî Tekfurdağı'nda İbrāil Kalesi'nin başmimarı Muhammed Said'dir. İstinsah tarihi ise 14 Rebiulevvel 1226 (8 Nisan 1811)'dir (6).

Çalışmamızda Atatürk Kitaplığı nüshası kullanılmıştır. Nüshada fiziksel bozulmalar nedeniyle okunamayan kısımlar için müellif nüshası olduğu düşünölen Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 1521/4 nüshasından yararlanılmıştır. Müellif nüshasında bozulmalar oldukça fazladır. Müellif nüshası ile Atatürk Kitaplığı nüshası karşılaştırılmış ve arasında bir beyit dışında fark olmadığı görölmüştür. Atatürk Kitaplığı nüshasında bir beyit fazladır. Fazla olan beyit: "Gözsüze fısıldadım şağır anı işitmiş / Dilsiz çağırır eydür añlamaduñ sözünü" yazıldıktan sonra şu ifade yer alır: "Bu beyt ba'zı nüshada bulunmağın derc olundu." (7). Bu beyit ve beytin şerhi, Bursevî'nin "Çıkđım erik dalına..." şerhinde de mevcuttur (Sevim 2014: 187-188; Yakıt 2015: 95; Ak 2015: 74-75).

ÇALIŞMAMIZDA İZLENEN YOL

Çalışmamızda, fiziksel olarak yıpranmış müellif nüshası ile Atatürk Kitaplığı nüshası esas alınarak; metin, çeviri yazıya aktarılmıştır. Kısmen harekeli olan nüshanın çeviri yazıya aktarımında hareketlerin ve ünlü işaretlerinin kullanıldığı yazımlar, ilgili işaretlere göre okunmuş olup, hareketlerin veya ünlü işaretlerinin kullanılmadığı yazımlarda metnin ait olduğu dönemin dil özellikleri göz önünde bulundurulmuştur. Ayet, hadis ve diğör Arapça ibarelerin okunuşu yazılmış ve makale sonunda notlar kısmında Türkçe anlamları verilmiştir (8).

Çalışmamızda, İsmail Hakkı Bursevî'nin şerhi, hacminden dolayı metin olarak verilmekle yetinilmiştir. Bu çalışmanın, metnin muhteva ve tasavvuf unsurları ile ilgili başka çalışmalara kaynaklık edebileceği ümit edilmektedir.

ÇEVİRİ YAZILI METİN

(1b) *Hazā şerhū maķāletun uħra min makālāti Ĥazreti şeyhü Yünus Emre rafe'e Allāhu zikrehu fāde min meşre'i kalemü'l fakîr el-veledi'l-ekberi eş-şeyhü İsmā'il Ĥaķķı nesebe Allāhu lehu livāe teraķķi bi ĥurmeti'n-nebî ve 'ala allahümme ecmā'in* (9).

Çıkđum bādām dalına anda yidüm üzümü

Şecere-i bādāmdan murād ma'rifet-i ilāhiyye i'tibāriyle vücüd-ı insānîdür. Zîrā bādāmdan mu'zam-ı maķşüd dehenidir ki îrāş-ı ruṭübet için musta'meldür. Maķām-ı ma'rifet ise maķām-ı ruṭübetdür. Anuñçün

ma'rifetden feyz ile ta'bîr olunur. Nitekim maqâm-ı cehâlet maqâm-ı yübüsetdür. Anuñçün cähile huşuşan zâhîde huşk ve fersüde dirler. Şecere-i cevz dañi vücüd-ı insânîdür velâkin tarîkat i'tibâriyledür. Ve kezâ erik meyvelerüñ sâfili olmağla erik ağacı dañi vücüd-ı insânîdür. Velâkin beşeriyet i'tibâriyledür. Zîrâ beşeriyet turâba nâzırdur. Turâb ise esfelü'l-'anâşırdur.

Çıkıdum didüğü rûh-ı insânînüñ cesede bilâ-keyfiyye belki bi-tarîkı'l-tedbîr ve't-taşarruf ta'alluqukdur. Ve aña "*rûh-ı menfuḥ minhü*" (10) dirler. Nitekim Tenzîl'de gelür: "*Ve nefahtü fihî min rûhî.*" (11). Maqşüd şebeh-i Ādem'de pertev-i rûhuñ zühürünü beyândur. Pes nefḥ zikri bi-tarîkı't-temsıldür. *Fe'fhem cidden* (12). Ve rûh-ı hayvânî rûh-ı mezkûruñ eşeridür ki dem-i cigerden şâ'id olan buḥârdur ki 'urûka ve a'sâbe sâridür. Binâ'en 'alâ hazâ mebd-e-i ḥiss ü hareketdür. Ve ḥulül u nüfûzla mevşüfdür. Velâkin şâhibü'r-rü'yâ evvelkidür. Zîrâ rûh-ı hayvâniyyenüñ davî-i bedenden munkatı' olsa insân helâk olur. Ve ba'zılar şânidür didiler. Nitekim fersek insân gibi rü'yâsı olmağ aña daldur. Ve dal ta'birinüñ aşlı budur ki rûhuñ cesede ta'alluqu ma'rifetullâh için(dür. Ve ma'rifet-i şan'at kalbdür.) (13). Ve kalb sâ'ir (2a) kuvâ ve a'zâya göre ağşân-ı şecereden guşn-ı 'azîm gibidür.

Üzümde murâd zevk-i rûhânîdür. Pes 'ilm-i tecelliyât-ı 'ilm-i billâha vesîle ve 'ilm-i billâh dañi ezvâk-ı rûhâniyyeye vâsıttadır. Ve 'ilm dört vechledür: Biri 'ilm-i kesbîdür ki enhâr-ı erba'adan âb aña nâzırdur. Ve biri 'ilm-i fiḥrîdür ki enhâr-ı mezkûreden şîr aña dâ'irdür. Ve biri 'ilm-i ḥâl-i sekrîdür ki ḥamr aña daldur. Ve biri 'ilm-i ḥaḳîkat-i zevkiyyedür ki 'asel anı müş'irdür. Ve üzümde iki vechle ma'rifet ḥâşıldur ki biri cemâl ve biri dañi celâlden nâşîdür. Cemâle delâleti lezîz iken 'uşâre-i maḥbuhasından ḫabḫ-ı ḫalvâ olunduğudur. Ve celâle işâreti âbı ḫazf-ı zebedden şoñra irâş-ı sekr itdüğidir ve bundan fehmi olundu ki müte'allıq-ı ma'rifet esmâ-i cemâliyye ve celâliyyedür 'asel ve ḫamr gibi. Ve insânüñ yedeyn ile ḫilqati esmâ-i mezkûreye îmâ ve teşbîhe ve tenzîhe remz ider. Ve insân-ı kâmil gâlibü'l-ḫâl olmağla zâhiri eşer-i sekrden maḥfûzdur. Nitekim insân-ı nâḳış maḡlûbü'l-ḫâl olmağla zâhiri 'arza-i evzâ'-ı ḡarîbedür maḡbûl olan evvelkidür. Zîrâ laḫife-i insâniyye 'âlem-i ḫabî'atüñ fevḳından me'ḥûzdur. Pes insân-ı kâmilde ḫükm-i ḫabî'at olan ḫarekât-ı zâhire mefḳûd u fehmi me'ânîden nâşî olan ḫarekât-ı bâḫına mevcüddür. Ve 'âlem-i ḫabî'at maqâm-ı 'arşa dekdür. Fevḳ-ı 'âlem ervâḫ u me'ânîdür. Anuñçün leyle-i mi'râcda zirve-yi terkîbde temâyül-i cismâni vâkı' olub ba'dehu şıyt ü şadâ ve ḫareket ve ıztırâb-ı münkatı' olub vuşlat-ı tāmme-i sırrıyye ile zâhir ü bâḫın râkid ü ḫâmid oldı. Ve bunda işâret vardur ki kalb-i insân ağşân-ı şecereden guşn-ı ḫavî menzilesinde olduğı gibi vücüd-ı 'âlem-i şaḡîr dañi vücüd-ı 'âlem-i kebîre göre böyledür. Anuñçün eşyâ-yı muḫlaḳâ müte'allıq ma'rifetdür zîrâ mezhâhir-i esmâ-i ilâhiyyedür. Ve kalb sırr-ı ḫayâta mazḫar olduğı gibi cemî'-i eşyâ dañi böyledür. Nitekim Ḳurân'da gelür: "*Ve in min şey'in (2b) illâ yüsebbihü bi-ḫamdihî.*" (14). Maqşüd ḫayât-ı zâtiyenüñ 'adem-i mufâraḳatini beyândur ki zühür-ı âşâr esmâ vü şıfât aña menûşdür. Ve kalb kuvâ-yı rûhâniyyenüñ tekevvün cihetiyle evvelidür 'acbü'z-zeneb a'zâ-i cismâniyyenüñ evveli olduğı gibi. Anuñçün cemi' kuvâ-

yı kalbden münbeş ve cümle-i a'zā 'acbü'z-zenebden münşe'ibdür. Bu sebebdan insān qalbü'l-âlemdür ki rûh-ı Muḥammedî evvelü'l-âbâdur. Ey min ciheti'r-rûhâniyye ve âdem-i evvelü'l-âbâdur. Ey min ciheti'l-cismâniyye ve Nûḥ evvelü'l-âbâdur. Ey min ciheti'r-risâlete zîrâ andan muḥaddem gelenlere enbiyâ ıtlâk olınurdu. Ve İbrâhîm evvelü'l-âbâdur. Ey fi'l-İslâm zîrâ müslim tesmiyyesi ibtidâ andan şâdir olmuştur. Nitekim Kûrân'da gelür: "*Hüve semmâkümü'l-muslimîne min qabl*"(15).

Ve bu çâr-i pederden ya'ni rûh-ı tâhir ve cesed-i tâhir ve şer' ü risâlet-i tâhir ve ism-i şerîf-i tâhirden tevellüd iden neticeden es'ad olmaduğı zâhir oldı. Ve câ'izdür ki mışra'-ı mezkûr istiğrâb tarîkıyla ola. Zîrâ zuhûr-ı ḥakâyık izdivâc-ı ma'nevi ve nikâh-ı rûhânî üzerine mevḳûf ve izdivâc ü nikâh dağı münâsebâta dâ'irdür. Anuñçün münâsebet-i celiyyesi olan derece-i ḳurbde ve münâsebe-i hafıyyesi olan derece-i bu'dda i'tibâr olındı. Bundandur ki ekârib u ecârib dirler. Pes dimekdür ki tecelliyât-ı şuhûdiyye tecelliyât-ı vücûdiyyeye merbûṭ ve tecelliyât-ı vücûdiyyenüñ dağı her biri bir sırr-ı menûṭdur. Anuñçün âbdan rûğân olmaz. Egerçi ki şirk aş-ı âb ve âbdan mütevellid olan nebâtât ve emsâlidür. Fe-emmâ ihtilâf-ı meslekden ihtilâf-ı mizâc ḥâşıl olmağla her biri ḥakîkat-ı maḥşûşa i'tibâr olınmuştur ki ihtilâf-ı ḥakâyık ile esmâ dahi günâ-gündur. *Fa'rif cidden* (16).

Ol dem ki üzüm yidüm ma'nî buldum sözümü

Ya'ni zevḳ-ı rûhâni ḥâşıl olduğda yenbû'-ı ḥikmet qalbimden lisânıma cârî olub sözüm (3a) ma'nâ-yı zevḳî oldı. Pes ma'nâdan murâd lafzuñ melekûti olan vahy ve ilhâmdır yoḥsa yalnız ma'nâ-yı medlül degüldür. Zîrâ ma'nâ-yı medlül ki ma'nâ-yı zevḳiye nisbetle ḳaşr mertebesidür bî-mezâḳ olana dağı ḥâşıldur. El-ḥâşıl ḥikem ü ḥakâ'ık-i ḥaşâ'ış ehl-i zevḳ ü vicdândandur. Ve buldum didiği tarîḳ-ı vehbe işâretdür. Zîrâ kesble ma'nâ-yı zevḳî ḥuşûle gelmez. Ve bunda 'âlem-i ḳudretüñ te'şîrine îmâ vardır. Anuñçün niçe ümmîler nazm u neşirde ḳâdir olub âşâr-ı celîle aşḫâbı olmuştardur. Ve niçe 'âlemler dem-beste ḳalub ḥakâyıḳdan ḥirmân bulmuşlar ve belki ma'lûmları mertebesini bile edâdan 'âciz kalmışlardur. "*Fesübḥânü'l-ḳâdirü'l-ḥakîm.*" (17). Ve sözi kendine isnâdı 'âlem-i farḳa nâzırdur. Ve illâ maḥbûb-ı Ḥaḳ olan kimse Ḥaḳ'la tekellüm ider. Pes kelâm-ı fi'l-ḥakîḳa lisân-ı 'abdden Ḥaḳ'dur. Nitekim bu lisândan buyurur. "*Semî'allâhü limen ḥamideh.*"(18) ve Kûrân'da gelür: "*Ve mâ rameyte iz rameyte velâkinna'l-lâhe ramâ.*" (19). Ya'ni bunda cânib-i abdi ve cânib-i Ḥaḳḳ'ı işbât idüb teşḳîk didükleri mertebeye işâret etdi. Zîrâ bu mertebe kümmel-i evliyâ ḥâlidür ki anlar vâcidler ve müḥaḳḳıḳlardur. Bu mertebede ise maḥall-i kesb işbât olınur. Velâkin bu işbât-ı bî-ḥisâbî'l-mevâṭın olmağla fi-nefsi'l-emr-i maḳâm-ı cemî'a muḥalif degüldür ve bundan cebr-i muṭlaḳ dağı lâzım gelmez. "*Sübḥâne men lâ-yecri fi müllikihi illâ mâ-yeşâ'i.*" (20). Ve söz ki Ḥaḳḳ'a muzâf ola sâ'ir ḥarekât u sekenât ve aḥvâl dağı aña ḳıyâs olına. Ve bunda taḥdîs-i ni'met vardır. Zîrâ enbiyâ ve evliyâ da'vâdan maşûn ve maḥfûzlardur. Ve bir nesnenüñ ki delili gün gibi rûşen ola 'ayn-ı ḥakîkat olduğı lâ-raybdur. "*Vallahü'l-hâdî ilâ tarîḳi'l ḥakîḳa.*"(21).

O bādām bağçesini varmadın seyrân itdüm

Ya'ni şüret-i insāniyyede ta'ayyün bulmazdan muqaddem çeşm-i rūḥ ile 'ālem-i cesedüñ aḥvālını muṭālā'a kıldum. Nitekim Allah Te'ālā cemi' eşyāyı mine'l-ezel ile'l-ebed def'aten (3b) vāḥideten müşāhede kıtur. Pes rūḥ-ı külliye eger kendi aḥvālını ve eger sā'ir eşyānuñ aḥvālını kable'l-vuḳū' muṭālā'a kılmak müyesserdür. Zîrā külliyeti cihetiyle ḳabl tesviyeti'l-mizāci'l-'unşuru mevcüddür. Anuñçün vaḳtî't-tesviyye ḥāzır ve müşāhid ve ba'del-mufāraḳat daḥi bedenini mürākıb ve sal'āt-ı cenāzesinde ḥużzāre müşārikdür. Anuñçün sācid ü mescüddür. Ervāḥ-ı cüz'iyet ise ḥin-i tesviyyede maḥlūḳadur. Bundan zāhir olur ki yevm-i mişākda "Elestü bi-rabbiküm." (22) de muḥāṭab olan ervāḥ-ı kümmeldür ki bi'l-fi'l vücūd-ı ḥaḳîḳi ile mevcüd idiler. Sā'ir ervāḥ-ı cüz'iyeye ise bî-ṭarîḳi't-temeşşül ḥāzır idi. Vele'in süllem-i tesviyye-i mezkûre vaḳtine vaḳtinden iḥtifāden ḥālî degüldür. Ki ol iḥtifā anları ḥükm-i 'ademde kılmışdı. Ervāḥ-ı külliye-i kümmelde ise 'ale'd-devām kemāl-i zuhūr var idi. Ve iḥtifādan murād 'ademden ihtirāzdir. Zîrā tecellî-i vücūd-ı 'ademe münḳalib olmak muḥāldür. Ve her mevṭine göre rūḥda seyr ü müşāhede vardur. Egerçi ki muṭlaḳa müteḥayyiz degüldür. Belki anuñ teḥayyüzi teḥayyüz-i bedene tābi'dür. Zîrā bedenüñ şüretiyle müşavverdür. Ve gāḥ olur ki bî-ḥisabi'l a'māl-i ṭā'ir-i aḥḍar ve ḡayri şüretde daḥi temeşşül ider. Pes ol temeşşül şıfat-ı ḡālibe i'tibāriyladur. Yoḥsa tenāsüh ṭarîḳıyla degüldür. Zîrā insān ism-i cāmî' mażharı olmaḡla cemi' eşyā şüretiyle temeşşüle ḳādirdür.

Bağçe didüḡi vücūdāt-ı keşire i'tibāriyledür. Ve illā 'ayn-ı vāḥide şecere-i vāhıde gibidür. Ve cā'izdür ki şecere-i kebîre keşret-i aḡşān ve evrāḳ ḥasebiyle bir bağçe ḥükmünde olduḡı gibi. Vücūd-ı insānî daḥi keşret-i ḳuvā ve cevāriḥ ile. Ve cevdet-i keşire ḥükminde ola. Ve bunda seyr iden çeşm-i Muḥammedîdür ki her rūḥda idā' olunmuş ḥaşşa-i mu'ayyenedür. Pes çeşm-i Muḥammedî ta'ayyün-i maḥşüşına gelince didhā-yı enbiyā ve evliyādan 'ālem-i beşeriyyeti seyr eyledi. Ve ḳable'l-enbiyā ve'l-evliyā daḥi bi'l-fi'l nübüvvette muttaşif olmaḡla 'ālem-i mezkûr müṭālā'a kıldı. Ve cüz'inüñ ḳıyāmı külli ile olmayaḡın cüz'inüñ her ḥālî külliye mu'zāf (4a) oldu. Nitekim Şeyḥ Ebu Yezidü'l-Bestāmî kudise sırruh buyururlar ki: "Cemi' enbiyā benim taḥte'l-livāmda maḥşurlardur." Maḳşüd metbū'ınuñ taḥte'l-livāsıdır. Velākin metbū'a ziyāde iḥtişāşından ḥaşri kendi taḥte'l-livāsında olmaḡa nispet etdi. El-ḥāşıl ervāḥ-ı külliye-i kümmel muṭlaḳa seyre ḳādirlerdür. Gerek seyr iden anlaruñ dîde-i ḥaḳîḳat-bînleri ola. Ve gerek metbu'larınuñ dîdesiyle idrāk ideler. Ba'dezā ma'lûm ola ki bu seyre seyr-i basit dirler. Ḥaḳîḳat-i seyr bādām bağçesine bi'l-fi'l duḡulle olur ki ta'ayyün-ı beşerîye mevḳüfdür. Zîrā seyrdan murād taḥşîl-i ma'rifetdür. Ma'rifet-i kāmile ise bu neş'enüñ vücūdına menütdür. Anuñçün ism-i Muḥammed bu neş'ede iṭlāk olındı. Zîrā ḥaḳîḳat-ı Maḥmüdiyyet bi'l-fi'l aḳvāl-i şādıḳa ve ef'āl-i şāliḥa ve aḥvāl-i müstekîme zuhûruna mevḳüfdür. Bu ise tamām-ı neş'eden soñradur. Egerçi ki kāmiller māderleri velādetinden muḳaddem kāmillerdir gerek māder-i ḳarîb gerek māder-i ba'd. Zîrā ḥuşül için müḥeyyā olan nesne ḥāşıl gibidür. Ve ḥarḳ-ı 'āde ṭarîḳiyle daḥi ba'zı cenînden şüret tesbiḥ mesmû' olmuşdur. Egerçi ki henüz 'ayn-ı ḥārici ile mevcüd degüldür. *Fa'rif cidden* (23).

Bostancı baña eydür ne çok yolduñ kozumu

Bostancıdan murād evvelen ve bi'z-zāt baġbān-ı haġıķıdūr ki Allah Te'āla'dur. Ve şāniyen ve bi'l-'arz pîr-i ʔarıkātdūr ki mürebbî-i eţfāl-i ʔarıkātdūr. Anuñçün bādāmdan cevz şüretine intikāl eyledi. Zîrā şecere-i cevz terbiye ve irşād i'tibāriyle şüret-i insān-ı kāmıldūr bādām ma'rifet ve haġıķat i'tibāriyle olduġı gibi. Bu cihetdendūr ki eţfālūñ cevze ta'alluķı bādām ta'alluķından ziyādedūr. Ve bundan fehmi olınur ki cevzden murād umūr-ı ʔarıkāt ve andan hāşıl olan aġvāldūr ki mertebe-i ma'rifet ve haġıķate göre bādām ve üzümde cevz mertebesidūr. Velākin ʔarıkāt vesîle-i ma'rifet olmaġa ma'rifetden 'add olunub binā'en 'alā hāzā "ne çok yolduñ kozumu" didi. Maġşūd umūr-ı ʔarıkāt ile per ü reş bulan kimsenūñ keşret-i ma'ārif (4b) ve külliyyet ezvākını beyān ve televvün-i tecellide olan merātibini 'ayāndur. Nitekim ʔurān'da gelür: "Ve mā halektü'l-cinne ve'l-inse illā li-ya'budūn." (24) Ya'ni 'ibādet zıkr olunub ma'rifet murād oldu. Zîrā 'ibādet ü ictihād cesed ü kışr ve ma'rifet ü zevķ rüh u lübb gibidūr. Ve bir nesnenūñ ki cesed ü kışrı müstekmil olmasa aña rüh nefh olunmaz ve anda lübb zuhūr etmez fe-keyfe ki dühn zuhūr ide. Zîrā dühn lübb üzerine mevķūf ve lübb daġı kışre menūţ ve kışr-ı dāġil daġı kışr-ı hārice merbūţdur. Anuñçün merātib-i erba'a ki şerī'at ü ʔarıkāt ü ma'rifet ü haġıķatdūr. Biri birine mürtebiţdūr yeşil cevzūñ ʔabaķāt-ı erba'ı biri birini müstelzim olduġı gibi. Pes herkesūñ ma'rifeti umūr-ı ʔarıkātde ictihādına göredūr. Ve ol ki bi-ictihād ola. Anuñ ma'ārifine ma'ārif-i şeyṭāniyye dirler. Yoġsa haġāyık-ı Rahmāniyye demezler. Haġāyık dedikleri şerāyi' ü ahkāmıdan müştubatdur. Bir maġalde ki şerāyi' ve aġkām olmaya anda haġāyık daġı olmaz. Şîr olmayan yerde semen ü zebed olmaduġı gibi. Ve çün şecere-i cevz şüret-i mürşid-i kāmil oldu. Rū'yāda daġı görünse anuñla ta'bîr olındı. Meger ki kökünden maġlūf ve yaġūd cevvi hevāda bî-aşl görine bu şüretler şerī'at ü ʔarıkātde şebātı olmayan müdde'i şeyġle ta'bîr olınur. Ya'ni ol maġüle olan gerçi şeyġ şüretindedūr velākin harāb u bî-esāsdur 'aşrımızda olan müteşeyyihā gibi. Pes bunlar cevz ağacı şüretinde zehr ağacı olurlar. Nitekim Ādem 'aleyhi's-selām dāne-i gendümden tenāvül idüb arza ihbāt olunduġda ġay' idüb anuñ ġay'inden zehr ağacı bitdi ki maġşūd celāl-i şarfdur. Zîrā zehr insānı helāk etdüġi gibi celāl-ı şarfa mazhar olan şeyġ daġı sāliki ifsād ider. Ve intifāf tazarrura mübeddel olur. Ve bunlara zünnāt-ı haġıķiyye dirler ki kendileri sifāh-ı ma'neviyyeden tevellüd etdikleriçün erġām-ı isti'dād anı ifsād idüb hāşıl olan evlād-ı ma'neviyye daġı helāk olurlar. Zîrā evlād-ı (5a) rişde degül belki evlād-ı zînādur. Pes anlara irtibāţ idenler cevzi bî-maġzdan ʔa'm-ı bādām ʔaleb etmiş olurlar. Anuñçün 'aķibet bî-meżāk ķalurlar.

Ba'dezā cevzle bādāmūñ bir farkı budur ki cevz müdevverdūr. Ve sülük daġı devrīdūr. Nitekim ġaremu'l-lāhda ʔavaf aña dā'irdūr. Zîrā ġareket-i müsteṭilede vüsül u ġurb yoġdur. Belki firāk u bu'd vardur. Vuşül odur ki mebdē' ve ma'ād mütteġid ola mülteķā-yı dā'ire gibi. Çün sālīk sülükunda keyfiyyet-i zā'ide ile geldüġi yola döne aña devr dirler. Zîrā fi'l-cümle ihtilāf-ı keyfiyyet muşahġih devr olmaġda kāfidūr. Naziri Mekke-i Mükerrreme'den Mışr'a ve yine Mışr'dan Şām cānibinden Mekke'ye 'avdetdūr. Zîrā Mışr ve

Şām miyânında olan tefāvüt *tarîk-ı cüz'iyedür*. Ma'ahazâ üslub-ı mezkûr üzere 'avdet etmek taraf-ı şark u garbı müştemeldür. Zîrâ Şām şarkî ve Mısr garbîdür. Pes rûhuñ cesede ta'allûkı cānib-i garba sefer ve yine fenâfi'l-lâh ile Hakk'a rucû'ı taraf-ı şarka 'azîmet gibidür ki biri istitâr ve biri tecellî hâlidür. Ve bir farkı dahi budur ki şecere-i cevzün sâyesi şekîldür. Zîrâ mertebe-i mücâhededür. Ve şecere-i bādāmün zıllı hafîfdür. Zîrâ derece-i müşahededür. Pes herkes sâye-i mürşid-i kāmile dâhil olamaz. Zîrâ dimâğ-ı tabî'iyata andan şudâ' hâşıl olur. Ve şekîl ü mâlih nesnelereñ hilkatinden murâd ilâhî def'-i 'uzvunât-ı arz u hevâdur. Egerçi ki ekşer-i nâsa göre meçhûldür. Anuñçün muvâfık tab' olmayan eşyadan teneffür iderler.

Fehm eyle ki eger raħm-ı mâderde 'ufûnet olmasa anda veled tekevvün eylemez. Binâ'en 'alâ hazâ insân-ı kāmilün zâhire müte'allık olan mertebesi her çend ki mürr ü şekîldür. Lâkin bâtına müte'allık olan hâleti hulv u hafîfdür. Allâh Te'âlâ ise devâ-yı mürr olan nesnelere vuzu' etmişdür. Pes cevzün şemeresin taleb idenler sâyesinün 'ufûnetine taħammül etmek lâzım olduğu gibi mürşid-i kāmilden dahi müntefi' olmağ isteyenler teklif etdüğü meşâkka şabr etmek lâzımdur. Zîrâ meşâkka metâ'ib-i (5b) *tarîk* ve sâ'il-i ma'rifet ve esbâb-ı hikem ü haķîkâtdür.

Ve bundan feh̄m olındı ki şecere-i bādāmün evvel ve âhiri kabul ve şecere-i cevzün evveli redd ve âhiri kabûldür. Anuñçün cevz yeşl iken ekl olunmaz meger mu'alece ile ola. Ve bu dahi havşale-i idrâke güncâyiş buldu ki mertebe-i şeri'at ve *tarîkat* nefis-i insâne mürredür. Zîrâ tekâlifden 'ibâretdür. Nitekim mertebe-i ma'rifet ve haķikat hulvdur. Zîrâ ezvâka dâ'irdür. Meger ki mertebe-i ülâda hulv olmağ tezkiye-i nefis idene göre ola.

El-hâşıl nefis müzekki ve muṭahhar olsa tã'atı ve 'ibâdet aña hulv olur. Zîrâ her şüret-i tã'atde bir tecellî ile mükerrrem olur. Anuñçün demişlerdür ki tecelliyât-ı şuhûdiyye tecelliyât-ı vücûdiyye üzerine mevķûfdur. Zîrâ âyînesiz tecellî olmaz. Gerek tecellî-i ef'âl ve gerek ğayri tecelliyât ve mısrâ'-ı mezkûrde işâret vardır ki mertebe-i şeri'at kesb-i 'abd nâzır ve mertebe-i ma'rifet vehbi Mevlâ'ya dâ'irdür. Nitekim Tenzil'de gelür: "*Vettekullahe ve yuallimukumullah.*" (25). Ve hadîş-i şerîfde gelür: "*Men 'amile bimâ alime evreşehu'l-lâhu 'ilme mâ lem-ya'lem.*" (26). *Fa'lem ve zâlike ve'llahu a'lem* (27).

O baña uğrı dedi ben aña bühtân etdüm

Bühtānuñ ma'nāsı işlemediği nesneyi işledi dimekdür. Uğrılığdan murâd şecere-i bādām u cevzden üzüm ve koz cem' etdügidür. Uğrı şüretinde olmağla uğrı didi. Ya'ni sârık-ı serikayı hafiyeten etdüğü gibi sâlik dahi ma'arif ü haķâyıķı nihānî aħz ider. Anuñçün vahy didiler. Zîrâ vahy ma'nâ-yı hafiyi kalbe ilkâ etmekdür.

El-hâşıl ol nesne ki kalb ü rûha dâ'irdür hafîfdür ki 'âlem-i melekûtdandır. Ve bunda işâret vardır ki cemî' ta'ayyünât ve cümle kâ'inât eşcâr-ı fevâkih gibi iltikâf-ı me'ânî ve ictinâ-i haķâyıķa şâlihîdür. Nitekim Kuran'da gelür: "*Ve'alleme Ādeme'l-esmâ.*" (28). Ya'ni Ādem 'aleyhi's-selâma şol esmâ-i ilâhiyyeyi ta'lîm etdi ki andan ekvân halk olundu. Pes cemî' eşyâ ol

esmānuñ mazāhiri oldu. Ve Ādem esmā-i lafziyye ve ḥaḳāyık-ı zātiiyyesi ile ta'lim olundu. Anuñçün umūr-ı mütecelliyeden bir nesnenüñ (6a) sırrı ḳalmadı ki anuñ naḳd-i ma'rifeti keyyis-i idrāk Ādem'de dāhil olmaya. Zîrā mertebe-i tecellîde mechül ve mübhem nesne olmaz meger ehlinüñ ḡayriye göre ola ḥaḳāyık-ı müteşābihāt u muḳaṭṭa'āt gibi. Ve ḳalem-i ā'lā ḥalḳ olınduḳda anuñ üçyüz altmış şıḳḳı var idi ki her şıḳḳı ile levḥ-i maḥfūza üç yüz altmış 'ilmi resm eyledi ki cümlesine 'ilm-i mā-yekün dirlerdi. Ve insān-ı kāmil bu 'ulüm-ı celîliye mazhar olmaḳla o üç yüz altmış biñ 'ilmî sırla şeref-yāb oldu. Ve bu 'ulüm u 'avālimüñ māverāsı 'ālem-i ḥayretdür ki ḥadd-i mümteni'atde dāhıldür. Nitekim ḥadîşde gelür: "*Ev iste'serte bihi fi 'ilmike.*" (29).

Ve kezālik ben aña bühtān etdüm didügi daḡi şüret-i bühtānda olmaḳladur. Ya'ni uğrıleyñ sensin ben degülim didim. Bu söz ise min vech ḥaḳdur. Zîrā gerçi 'abd maḡall-i kesb olmaḳla mertebe-i farḳda uğrıleyñ odur. Fe-emmā iḳdār ve temkîn-i Ḥaḳ'dan ḡaşıl olub Ḥāḳ şüret-i 'abdde zühür etmekle mertebe-i cemi'de uğrıleyñ odur. Ve bir nesne ki fi'l-ḥaḳıḳa Ḥaḳḳ'a muzāfdur 'abde izāfetde zeneb-i vücūda işāretdür. Nitekim "*fā'lem ennehu lā ilāhe illallāhu.*" (30) dedi. Ya'ni 'ilmi ḡabibe isnād eyleyüb vücud-ı mütevehhim işbāt eyledi. Ma'ahazā 'ālem-i ḥaḳıḳî kendi idi. "*Ve'staḡfir lizenbeke*" (31) dedi. Ya'ni 'ilmi saña nisbet etdügümüz zeneb vücūddan ma'dud olmaḳla vücud-ı mütevehhimi vücud-ı ḥaḳıḳî ile setr eyle ve 'ālem-i cem'de her nesneyi Ḥaḳḳ'a muzāf ḳıl. Ḥuşūsā nisbet-i 'ilmiden fenā-yı küllî bul. Zîrā ihām-ı şirketden ḡālî degüldür. Anuñçü "*el 'ilmü ḡicābun*" (32) dediler. Zîrā zāt üzerine vaşf-ı zā'iddür. Ve vaşfuñ zātde ḡükmi yoḳdur. Ve illā maḡküm-ı 'aliyy olmaḳ lāzım gelür. Ve bu maḳām fi'l-cümle işneyniyet iḳtizā etmekle o baña ve ben aña didi. Zîrā maḳām-ı vaḡdetde cānî ve mecnî ve cām' ve mecmū' emr u aḡddür. Ve sırr-ı aḡdiyyet fehmi 'akldan ḡāricdür. Belki keşf-i zātîye muḡtācdur ve insānda şüret-i ilāhiyye üzerine ḡalḳ olunmaḳla gerçi vüs'at-ı dā'ire vardur velākin herkesde ḡaḳayık-i esmā bi'l-fi'l vücūd-pezi'r degüldür tā ki ol vüs'at ile muḡiṭ ola. Ve Ḳurān'da gelür: "*Ve mā ütütum mine'l-ilmî illā ḳalîlā*" (33) Maḳşūd herkesüñ 'ilmi vüs'at-ı (6b) isti'dādı ḳadar olduḡın i'lāmıdır. Pes 'ilm vardur ki heft deryā gibidür ve 'ilm vardur ki ḳaṭre mişāldür. Ve 'ilm-i ilāhi nisbetden ḡāricdür.

Su'al olunursa ki arz ü semā daḡi şüret-i ilāhiyye üzerinedür. Zîrā 'ālem-i ekberdür. Böyle iken 'ālem-i aşḡar olan insāndaki vüs'at anda yoḳdur. Cevāb budur ki gerçi ḡarekāt-ı felekiyye ki peder ve 'anāşır-ı ḳābile ki māder mertebesidür. Ve insān bu ikinüñ mecmū'ından ḡalḳ olunub şüret-i zāhirede anlardan aşḡardur. Nitekim Ḳur'ān'da gelür: "*Leḡalku's-semāvāti ve'l-arzi ekberü min ḡalki'n-nāsi.*" (34). Velākin insānda sırr-ı ilāhî vardur ki peder ü māderinde yoḳdur. Bu cihetdendür ki faḡr-i kā'ināt 'aleyhi ekmelü't tahiyyāt cümle-i enbiyādan 'aleyhimü's-selām efdāl oldu. Zîrā her birinde cilve-ger olan sırr-ı ilāhîden mā'adā emr-i zā'idle daḡi şeref-yāb oldu. Ve bunda vāḡidüñ cemā'at üzerine emr-i zā'idle rüçḡānî sırrı vardur. Egerçi ki fi'l-ḡaḳıḳa emr-i zā'id yoḳdur. Meşelā imām ve muḳtedinüñ her biri "*alā ḡaddihi saffun.*" (35) i'tibār olunur. Ve imāmuñ cemā'at üzerine rüçḡānı şüret-i teḳaddümidür ki imāmda keyfiyyet-i zā'ididür ve illā cümlesi şaff-ı vāḡiddür. Ve Resūlu'l-

lâh'ıñ şalla'l-lâhu 'aleyhi ve sellem rü'yeti ile imtiyâzı dağı keyfiyyet-i zâ'ide hasebiyledür ki ol keyfiyyet-i zîyâde vuzûh ve zühürdür ki başarla idrâke râci'dür. Ve illâ cümle-i enbiyâ başiretle idrâkde müştereklerdür. Pes kelîm ki Hâzret-i Mûsâ'dur 'aleyhi's-selâm maķâm-ı sem'â ihtîşâşı rü'yet-i ħalbiyyesini münâfi degüldür. Anuñçün vaķt-i ħurürda müşâhade cemâl ve rü'yet-i zü'l-celâl ħaşıl oldu. Ve zâhirüñ iztırâbı bâtinuñ şebâtına mâni' olmadı.

Bir öküzli Tâtâr dir boğazladuñ ħuzumu

Öküzden murâd bakara ħabi'atdur. Nitekim Ķurân'da gelür: "*Innallâhe ye'murukum en tezbeĥü bakarah.*" (36) Tâtârdan murâd nefsi emmâredür ki tã'ife-i Tâtâr gibi yağma-gerdür. Ya'ni Tâtâr nehb-i emvâl u nufûs etdüği gibi nefsi emmâre dağı nehb-i a'mâl u aĥvâl eyler. Zîrâ arz-ı vücüdda ħıral ta'bîr etdükleri re's-i kefere gibidür. Ve ħabi'at fi'l-ĥaķîķa merkeb-i emmâredür. Anuñçün riyâzat ile ħabi'at za'îf olsa nefsi emmâre (7a) mefâsid ü maķâbihe yol bulmaz. Ol dağı hevâsını icrâ yüzünden za'îf olur. Ve ekl ü şurbuñ ĥaķîķatde mebd'e'î nefsi nebâtîdür. Nitekim ħiss ü ĥareketüñ mebd'e'î nefsi hayvânî ve tedbîr ve taşarrufuñ menşe'î nefsi insânîdur. Ve ħuzı ki ħoyun ħuzısıdur. Murâd-ı veled nefsi emmâredür ki hevâdur. Zîrâ hevâ nefsuñ eşeridür veled vâlidüñ eşeri olduğı gibi. Pes ħuzı ta'bîri veled olmak i'tibâriyledür muĥlaķa. Nitekim lisân-ı Türkî'de evlâd u insândan ħuzı ve yavrı ile ta'bîr iderler. Lâkin bunda şıgar ve za'îf mu'teberdür hevâda degül. Ve hevâyı boğazlamak riyâzat ve mücâhede ile eşerini izâledür. Ve ilâ bâtıldan dağı hevâ ile ta'bîr olunur. Nitekim Ķurân'da gelür: "*E fe raeyte meni't-teĥaze ilâhehu hevâhu*" (37). Anuñçün bir kimse rü'yada ilâhi ħatl etmek zebĥ-i hevâyı ta'bîr olunur. Velâkin cenâb-ı risâlete müte'allıķ görinen teğayyirât-ı bedeniyye şeri'atine dâ'irdür. Meyyit veyâ kusec veya ħavîli'l-ķadd veya ħilye-i şerîfelerine muĥâlîf ħayri şekl üzere görünmek gibi. Ve bir sâlik rü'yada a'mâ görünmek ĥaķîķata nâzırdur. Zîrâ 'ayn-i yümnâ âĥiret ve yüsrâ dünyâdur ki ikisinden dağı a'mâ olmaduķca cemâl-i ĥaķîķat görünmez. Ve bunda nefsi ve ħabi'at ve hevâyı cem' idüb nefsuñ ħâ'id-i ħabi'at olduğına işâret eyledi râķib ve merküb gibi. Ve fi'l-i ehl-i riyâzat ve mücâhedeye remz eylediği zebĥ-i hevâ ve izâle-i shevâtdur ki bundan rûĥ-ı 'ulvî maĥzûz ve nefsi ü ħabi'at-i süfliyye müte'ellim ve münfa'ıldür. Ve nefsi ħurbân etmek dedükleri fi'l-ĥaķîķa budur. Zîrâ bu taķarrub ile ħalb ve rûĥa ĥayât-ı ħayyibe-i bākıye vardur. Ve bundan mevt bir olduğı fehm olıdu ki mevt-i nefsdür. Ve mevt-i nefse mevte-i üla dirler. Bâķi mevt şüretinde olan mücerred intıķâldür. Ya'ni bir ĥânedan bir ĥâneye göçmek gibidür ki bu göçmekden göç şâĥibine mevt lâzım gelmez. Ve dünyâda olan ħumüm u ħumümüñ cümlesi mevt ĥükminindedür egerçi ki cüz'iyet tarîķiyledür. Zîrâ külliyyeti nefsuñ 'an aşluĥâ inķilâ'ı ve esâsinuñ inĥidâmıdur pes mevt-i a'zamuñ izâmı ħumüm u ħumümden ħıyâs olsa.

Dikilmedük bağçenüñ bitmedük nârın yidüm

Ya'ni bağçe-i (7b) ma'rifetüñ ĥâricde âşarı meşĥüde ve eşcârı mağrüse degül ve enârı sâ'ir ħissi olan bağçelerüñ enârları gibi bitmiş degül iken anı elsüz ħopardum ve bî-leb ü dehân yidüm. Maķşûd zıkr olınan bādām ve cevz ve

üzüm ve erik ve emşâli haķā'ik-i muhtelifle ile bilā keyfiyyetin telezzüz cāndur. Nitekim enāruñ dāneleri aña işāret eyler. Pes nefsi-enār daħi ol baĝçe meyvelerine dāħil oldu.

El-hāşıl baĝçe-i ma'rifetüñ yalnız bir meyveye ihtişāşı yokdur. Belki anda küll-i fevākih mevcūddur ki her birinde bir lezzet-i maħşūşa ve bir hālet-i ma'ķüle vardır. Zîrā māhiyyāt ve haķā'ikde olan tefāvüt-i lezzetde olan tefāvüti iķtizā etmişdür. Egerçi ki aşlında bir nūvāt-den nābit ve cemi' keşret ol vaħdetde mündericdür. Ağşān u evrāk nevāt-i şecerede münderic olduĝu gibi.

Ve bunda yidüm didüĝi lezzete işāretdür ki zāt u şifātuñ ictimā'ı hasebiyle olan hāletdür. Nitekim hadîşde gelür: "Ve es'elüke lezzete'n-nazaru ilā vecheke'l-kerîm ebeden dā'imen sermeden." (38) Ve illā fenā-yi küllî ki zāt-ı şırf hasebiyle olan hāletdür anda lezzet ü ekl ü şurb olmaz. Ve bunda "ebeytu 'inde Rabbî yuñi'müni ve yesķîni." (39) sırrına daħi remz vardır. Anuñcün maķam-ı 'indiyyetde niçe haķāyık u me'ārif ile telezzüzlerinden mā'ada baĝçe-i behiştüñ meyvelerinden huşūşā ki 'enāķidun a'nābı daħi iķtiķāf iderlerdi. Nitekim taşķîl-i maķām tevekkül idenlere bilā-sebeb ma'hūd mā'ide-i semāviyye nüzül ider. Ve rızķ-ı şüride daħi ihtiyāc ve mazāyık görmezler.

Yükler ile götürdüm toyurmadım özümü

Bunda keşret ma'ārif ve tecelliyāta işāret vardır. Toyurmadum işbā'ledür açlık muķābelesinde müsta'meldür. Öz kaşrladur aşlında nefsi-nebātidür ki nemā de ekl u şurba muhtacdur. Burada murād zāt u rüh-ı insānidür ki maħall-i ma'ārifdür. Anuñcün rühı ma'rifetle taħliye dirler. Ya'ni baĝçe-i ma'rifetüñ "ve hameleha'l-insān" (40) mūcibince niçe yükler haķā'ik götürmüş iken yine cānım aña toymadı. Zîrā "ve ķul Rabbi zidnî 'ilmen" (41) vefķınca tecelliyāt-ı 'ilme nihāyet yokdur. (8a) Bunda mezîd-i isti'dāda remz vardır. Zîrā egerçi nāķişü'l-isti'dād olan sālîke bi-hasebi'l-meşreb reyyi gelür. Femmā kāmîlü'l-isti'dād olan ebedî müte'atışdır. Anuñcün doymaz ve ķanmaz.

El-hāşıl Allāh Te'ālā vasiā' olmaĝla tecelliyātı daħi vāsi'a ve zātı bî-nihāye olmaĝla āşār-ı şifātı daħi bî-ĝayedür. Pes rahmet vāsi'ayı tazyîķ etmek ķuşūr isti'dādındandır. Ve ba'zı maķāmātta vuķūfdan seyr fi'llāha nihāyet bulmaķ lāzım gelmez. Zîrā vuķūf külliyete göredür ki külliyāt munhaşıra ve maħdūdadur. Nitekim bir pādşāh eķālîm-i maħdūddan hāric degül iken beher yevm 'ilmi mütezāyid ve seyri mütekāşir olmaķdadur. Zîrā "kulle yevmin huve fî şe'nin" (42) muķtezāsınca her ĝün şu'unāt-ı muhtelifle zuhūr etmeddür ki her birine ta'alluķ iden 'ilme 'ilm-i cedîd dirler. Mertebe-i fetvāda havādişe nihāyet olmayacak mertebe-i haķıķatde haķā'ike nihāyet olur mı? Zāhir ise bāñnuñ 'unvāni ve şüret-i ma'nānuñ vesilesidür. Anuñcün bu dergāh bî-nihāyettir ki seyrle tamām olmaz. Ve Ķurān'da ki: "Ve mā ütîtum mine'l-ilmî illā ķalîlā" (43) gelür. Aña müte'allıķ olan cevāb ĝüzer etmişdür.

El-hāşıl bu ķilletden murād insān anuñ ĝamline musta'id ve istiklāli ve ref'ine müñķ olduĝu mertebedür ki māverāsını ĝamle ķākatı yokdur. Ve bu 'ilm

egerçi ki bî-nihāye ve keşîrdür. Velâkin 'ilm halka göre heft deryâdan yek katre gibidür. Ve 'ilmde zamân risâlete göre 'ilm-i aḥkâm daḥi daḥıldür. Pes "ve kul Rabbi zidnî 'ilmen" (44) naşsında 'ilm-i aḥkâmuñ istizâdesi daḥi vardur. Bu a'sârda ḥalib-i tafşîl gibi. Zîrâ ekşer-i nâsa göre olan 'ilm icmâlîdür tafşîlî degül. Ve aḥkâm ziyâde olduḡa ḥakâ'ik daḥi ziyâde olduḡu gibi icmâl daḥi tafşîle mü'eddi olduḡa 'ilm ziyâde olur. Ve her bir 'ilm "min ḥayşü hüve" (45) kemâl-i maḥzdur. Egerçi ki müte'allıḡatı ḥasebiyle biri birine nisbet kâmil ve ekmeldür dirler. 'İlm-i zâhir ve ilm-i bâḥın gibi ve 'ilm-i naḥv u 'ilm-i kelâm daḥi buña kıyâs olma. Zîrâ 'ilm-i naḥv lisânî ḥaḡadan ḥıfz ve 'ilm-i kelâm cenânı zeyḡden şıyânet etmesiyle biri birine izâfetle kışr u lübb menzilesindedür. Ve 'ilm-i zâhire daḥl (8b) etmek ceḥl-i maḥzdur. Belki "fe firrû ila'llâh" (46) da firârla mâkşûd ceḥlden 'ilme firârdur gerek ol 'ilm aḥkâma ta'alluḡ etsün ve gerek ḥakâ'ika. Pes 'ilm muḡlakâ şıfat-ı şerîfedür zîrâ na't-i ilâhîdür.

Egirilmedik ipligi üstâz cüllâhe virdüm

Üstâz yumak iderken ben ḥoş geydüm bezimi

Ma'lûm ola ki bezden murâd libâs-ı şıddıḡıyetdür ki fi'l-ḥakîḡat libâs-ı Meryem'dür aleyhi's-selâm. Zîrâ anuñ ḥakḡında Qurân'da gelür: "Ve ummuḡu şıddıḡatun." (47). Ve Meryem'den murâd nefsi muḡma'innedür. Zîrâ nefsi insân muḡme'inne olmaduḡa libâs-ı şıddıḡıyyet ile telebbüs ü ḡamiş ekmeliyyet ile teḡammuşa müste'hile olmaz. İşte bu münâsebet tämme ile libâs-ı Meryem'dür denildi. Ve illâ libâs-ı Ebî Bekr raḡıya'llâhu 'anh olduḡu daḥi rüşendür. Ḥazret-i 'Ali kerrema'llâhu veche ḡasem idüb tesmiye-i şıddıḡ semâvidür dirdi. Ya'ni Meryem'e cânib-i Ḥak'dan şıddıḡa denildiḡi gibi Ebü Bekr'e daḥi şıddıḡ denildi.

Ve zıkr olunan bezüñ ḡuşülü müḡaddem iplik ve yumak olmaḡa muḡtacdur ki iplik tefriḡa ve yumak cem'iyyet şüretidür. Pes tefriḡa ḡâli sâliküñ üstâze ya'ni mürşid-i kâmile müḡârenetinden evvel olan ḡâlidür ki fark ḡicâbdur ve yumak ba'de'l-muḡârene olan ḡâlidür ki cem'-i keşfdür. Anuñçün yumak olmaḡı üstâze nisbet eyledi.

Zîrâ bilâ-şoḡbete cem'iyyet-i dil bulmak keşf-i şaḡîḡ ehli olmak nâdirdür. Bundan maḡşûd budur ki sulûkumda ḡâlim perîşân ve 'âlem-i cem'iyyetden henüz nâm ü nişân yoḡıken berây cem'iyyet-i dil insân-ı kâmil ve mürşid-i ḡakîḡiye müḡârenet eyledüm. Ve ol daḥi benim ıslâḡ ḡâlîme meşḡül ve teferruḡumu cem'e işâle müteveccih iken kemâl-i isti'dâdum olduḡu cihetden kârum u sâ'il u esbâb vasâtetine ḡalmayub teshîl-i ilâhî ile müyesser oldı. Ve netice-i ḡakîḡat zuhür buldı ve çok çok ictihâda ḡacet ḡalmadı. "Zâlike faḡlu'llâhi yu'tihi men yeşâ'u." (48). Bundan fehm olnur ki ḡalbi rüsümdan ḡâli ve iḡbâl-i ilâhîden mâlî olan sâlik sâ'ir ehl-i te'alluḡat gibi zaḡmet ve ta'b çekmeyüb zamân-ı ḡâlilde mertebe-i (9a) şıddıḡıyyete ve maḡâm-ı 'indiyete vâşıl ve nâ'il olur. Egerçi ki kemâl-i cem' ve farkuñ ḡuşülü kırḡ sene mürûruna menütdür. Ehl-i cezbe ile sâ'irüñ farkı vardur ve bu ḡabildendür ki niḡeler merzükü'l-bidâye ve'n-nihâye ve ba'zılar maḡrûmu'l-bidâye merzükü'n-

nihāye oldılar. Ve şınıf-ı şāni daħi bi-hasebi'l-isti'dād kimi zamān-ı kālilde ve kimi müddet-i tavilde şeref-i vuşul buldılar. İbrāhīm bin Edhem ve Ebū Yezid Beştāmî ve ğayrileri gibi ki bunlar tarîk-i Hâk'da mükāsāt meşâk-ı keşire etdiler ve āhir menzîl-i murāda yetdiler. Ba'dezā beyt-i mezkūrede bundan ğayri vech u te'vîl daħi nāzımuñ kuddise sırruh çıkıdım erik dalına gezen nazmunuñ şerhinde mübeyyendür oraya nazar olına.

El-hāşıl müste'id ve ğayr-ı müste'idüñ miyānında fark olıduğı gibi mürsid-i kāmil ve nāķısuñ miyānuñda daħi fark vardur. Hıuşuşā ki ehl-i da'vaya mukārenetden ğururdan ğayrı nesne hāşıl olmaz. Pes sālîke vācibdür ki ve "ve künū ma'aş-şādıkîn" (49) mucibince ehl-i şıdka mülāzemet eyleye tā ki şohbet-i hāķķaniye yüzinden derece-i şıddıķiyete vaz'-ı kadem ide.

Bir 'ayyar uğrı ile ortaķluğa barışdım

Üç ol alur bir virmez baña dir hey söz mi

'Ayyār lafz-ı 'Arabîdür "keşîrû'l-mecî' ve'z-zehāb" (50) ma'nāsına. Şoñra uğrıya itlāk olındı. Zîrā uğrıda mecî' ve zehābuñ keşreti vardur. Burada murād zeki ve hileķardur. Bunda işāret vardur ki cesed-i insān ki a'zā ve cevārih ve kuvā-yı nefsanıyyeyi müştemildür. "Min haysü hüve" (51) 'ayyārdur. Ya'ni her cānibe hareket-i keşire ehlidür. Ve sā'ir a'zā ve kuva uğrı gibi her biri muktezā-yı cibilleti üzere müdāhil şehevāta girüb çıkub der-kārdur. Rūh-ı insānî ise cesed-i mezkūrta ortaķdur. Ya'ni rūhuñ cesede ta'alluķı anuñla şirkete delālet ider ticāretde şerîkler gibi. Zîrā a'māl-i bedeniyye ki şavm ü şalavat ü cihād ü emşālidür. Ve a'māl-i nefsiye ki tahammül-i ezā ve sabr ü rızā bi'l-kālîl ve kânā't bi'l-mevcūd ve habsü'n-nefs 'anı-ş-sekvā ve nazā'irdür. Bu cümleñ hıuşülü rūh ve cesedüñ iştirākine menütdür. Pes rūhdan cesede te'sirāt nāzil ve ceseden daħi rūha terāķķiyāt şā'id olmaķ iştirāk-ı (9b) mezkūr üzerine mebnî oldı. Velākin cesedüñ 'ālem-i mülk ü şürete teveccühi ğālib ve taraf-ı hiss ü şehevāta iltifātı keşîr olmağla rūha hişşesinden tegallüb idüb müzāheme eyledi. Ve üç hişşeden aña bir hişşe virmedi. Ve hişşesin taleb-kār olduķça aña 'itāb idüb "Hey kişi bu ne dimekdür? Bu söz midür?" dedi. Ve üç hişşeden murād hişş ü hayāl u 'aķldur ki rūhuñ bu üçden hişşesi 'aķldur. Çünki cesed hiss ü hayāller 'aķla ğālib ola rūh bilā-hişşe kalur. Zîrā rūhuñ hazzı 'aķl-ı me'āduñ āşārıdır ki ümür-ı 'ulviye-i rūhāniyyedür.

Ve kezālik merātib-i ef'al ve şifāt-ı zātdan rūhuñ naşibi zātdur. Zîrā ef'al ve şifāt-ı keşrete dā'ir ve zāt vahdete nāzırdur. Pes cesed merātib-i mezkūrede rūha muğālebe idüb zātı şifāt ve ef'ale idhāl etmekle vahdeti keşretde tağyîb idüb dā'imā keşrete meşğul olur. Ve bu cihetden rūh kendi naşibinden hırmān bulur. Ve kezālik riyā ve sum'a ve ihlāşdan behre-i rūh ihlāşdur. Velākin cesedde nefsuñ terkibi hasebiyle mülāhaza-i ağyār vāķi' olmağla cesed rūha bu hıuşuşda daħi zulm etdi. Anuñçüñ ruh daħi ğidā-yı ruhāniyeden maħrūm kaldı.

Ma'lūm ola ki mevālid-i şelāşe ve 'anāşır-ı erba'anuñ zāvāhir ü şüveri cesed ü nefsi hayvānîñ hazzı ve bevātın ve hāķā'ıķi kalb ü rūh-ı insānîñ naşibidür. Rūhuñ merātib-i şüvere nuzülü şüverüñ merātib-i hāķıķate

nerdübân olmasından ötürüdür. Yoħsa anuñla teħayyüd ve merâtib-i sâfilede vukûf için degüldür. Pes şol sâliküñ ki nişâ'esinde ħükm vücüb-ı ġâlib ola şüver ile teħayyüdden maşûn olur ve anuñ ki nihâdında ħükm imkân-ı ġâlib ola.

Lâ-cerem ħisse tâbî' olmağla terâkkîden kalur. Ve her 'aşırda sâlik-i evvel kemyâbdur. Ve sâlik-i şâni daħi tezkiye bulunca müddet-i tavîle mürşid-i kâmil elinden terbiyeye muħtaçdur. Anuñçün ekşeri vâkıf olmuşlar ve vuşûlden maħrûm kalmışlardır. El-ħâşıl yetmiş biñ ħicâb ki kimi nürânî ve kimi zulmânîdür bi'l-cümle (10a) münħariķ olmaķ elifden vaħdeh müyesser olur.

Yügrek kötürümi gördüm gözsüz şıçâna uymuş

Ġayet becidd giderler Kâf Tağıdur 'azmi

Yügrek götürmeden murâd vücüd-ı insânî müşt Emil olduğı mertebe-i tabî'at ve nefsdür. Ve gözsüz şıçândan murâd köstebek didükleridür ki ħuld ve fâr-ı a'mâ daħi dirler. Kemâl-i ħırşından dâ'ima toprak karışdırır. Anuñçün ħırşdan anuñla ta'bîr olunur. Ya'ni tabî'at u nefis fare gibi kemâl-i ħırşa tâbî' olub turdukları yerde tül-ı emel ve arzû-yı gün-â-gün ile yügrek ât gibidürler. Ve maķşûdları Kâf Tağı gibi a'zâ ve kuvâ-yı ihâta eyleyen vücüddür. Becid de bā mu'add ma'nâsnadır, cidd Arabî'dir (52). Tâ ki 'âlem-i vücûda müstevlî ve mütesallî olub şehevât u hevâlarıyla anda ħâkim olalar. Ve murâdları üzerine ceryân eyleyeler. Pes eger mîzân-ı ħâlde keffe-i aĥkâm imkân-ı ġâlib olursa murâdlarına zafer bulurlar. Ve eger aĥkâm-ı vücüb râcîħ olursa tasalluť ber-'aks olub ħükm kalb ve rûħ tarafına düşer.

Bundan fehm olunur ki nefis fi'l-ħaķıķa gerçi mü'minedür. Velâkin ba'zı 'avâriż ħasebiyle emmâre ve levvâme ve mülhime olur. Bundandır ki şaķî sa'îd ve sa'îd şaķî olur. Nitekim "yemhu'l-lâhu mâ yeşâ'u ve yüşbitu" (53) aña nâzırdur. Egerçi ki 'ilmu'l-lâhda teğayyür yoķdur. Ve mezmûm olan nefsi emmâredür. Zîrâ ma'âşî ve telvînâtda kendini levm iden ve kezâlık ħayr-ı ilhâm olunub iktisâb ve şer ilkâ olunub ictinâb iden nefis 'aķıbet muţme'inne ve râziye ve marziyye derecelerine râķî olur. Ve insânun cihâdla me'mûr olduğı nefsün evşâf-ı mütezâddeye kâbiliyyetindendir. Kâbiliyyet olmasa cihâd bulunmaz. Nitekim kâfir-i meyyite ġazâ olmaz. Zîrâ muķabeleye şâlih degüldür. Ve nâ-kâbil olub ħadd-i mümteni'âtde dâħil olmaķ ġalebe-i 'avâriż iledür. 'Avâriżdan kať-ı naźar mümkin-i kâbil maķûlesidür.

Naźar eyle ki ħacerden âyîne olmaz. Ve aña cilâ virmekde emek zâyi'dür. Zîrâ ħaceriyyeti vaşfı âyîneligine ġâlib olub anı ħaķıķat-i uĥrâ şüretinde ibrâz etmişdür. Anuñçün ħacer ile tesmiye olunur âyîne ile degül. Ve Ĥıźr'un 'aleyhi's-selâm kať-ı ġulâmda (10b) ħâli ma'nâ-yı mezkûre dâ'irdür. Ya'ni ġulâmuñ ba'de'l-bulûğ kâbil-i küfr olduğı mücib-i kaťl oldı. Tâ ki fıtrât-ı asliyye müteğayyir olmaya. Ve illâ 'ilâç pezîr olmaz. Pes bunda bi'l-ķuvve ve bi'l-fi'l ma'nâların miyânını fark vardur. Ve eťfâl-i küffâr fıtrât-ı asliyye üzerine olmaķ bi-ħasebi'l-mâl teğayyür ħâli münâfî degüldür. Anuñçün ba'zı eĥadîşde: "Malda olan ħalleri üzerine ħaşr olunurlar." diyü

taşrîh vâkıf oldu. Ya'ni ba'de'l-bulûğ muqadder olan hâlleriyle maḥkûm olurlar. Ve bu ma'naya göre kuvvet ve fi'lüñ miyânunda fark yokdur. Ve evlād ehl-i İslām'a daḥi ḥavf vardur. Meger ki metbū'ları ḥasebiyle mütedârik olalar. "*Vallāhu zū'l-faḍli'l-'azîm*" (54) ve kalem-i ezeliñ işbâtına nazar olunursa fi'l-ḥaḳîka teğayyür ve tebeddül yokdur. Ve bu maḳâm sebebi ḥayret olduğundan ba'zılar sâbıkiya ve ba'zılar lâḥıka nazar etdiler. Ve ba'zılar daḥi ikisinden bile kaḫ-ı nazar idüb ibnü'l-vaḫt oldılar. Eslem olan daḥi hükm-i vaḫte tâbi' olub "*Fekullu muyesserun limā ḥeleke leh.*" (55) remz etdüğü esbâb-ı sa'adet ile müstebşir olmak ve maḳâm-ı teslîm ve inḳıyâdda ḫurmakdur. Zîrâ kaḫa vü kaderden baḫş olmaz.

Bir dilsiz yol şordum

Dilsizden murād ḫabi'atdur ki bahâyim-şıfatdur. Anuñçün dirler ki sâlik dilsizlikde bahâyim-şıfat olmaduḫça aña keşf-i râz olmaz. Ve fülk-i sem'î ve başarîden ḫazz-ı evfer bulmaz. Ve keşf-i râz olsa daḥi ḫâmüş olmak ile zabḫ ider ve illâ zâ'il olur. Anuñçün bahâyim ba'zı umûr-ı ḡaybiyyeyi müşâhede ider ve şıyt ü şadâ-yı melekûti işidür. Velâkin bî-zebân olduğundan idrâk etdüğü aḫvâlden ḫaber viremez. Anuñçün ol ḫâlet anda müstemirr olur. Pes ḫayvânât 'ucmuñ lisânları lisân-ı taḫlîdîdür ki nuḫḫdan ḡayri ma'nâ için ḫalk olunmuşdur. Nitekim insânüñ lisânı lisân-ı taḫḫîkidür ki nuḫḫ için maḫlûḫdur. Velâkin merâtib ḫayvânâtı ḡuzer iderken ḫayvânât gibi bî-zebân olmak lâzımdur. Ya'ni esrâra göre ve illâ lisânı ḫabs etmek yokdur. Meger nâ-meşrû'dan ola. Ve Zekerıyyâ 'aleyhi's-selâm üç gün mün'aḫıd'l- (11a) lisân olduğü zıkr ü tesbihüñ ḡayre göre idi. Ve maḡlûb-ı fenâ olunub cezbe-i külliyyede ḫalanlar aşla rucû' idüb zebân-ı ḫal ile iktifâ itmişlerdür.

Ve yoldan murād ḫaḫîḫat yoludur ki ḫabi'at anı bilmez ve andan baḫş idemez. Zîrâ anuñ bildüğü şehevât-ı ḫabi'iyye-i ḫissiyedür umûr-ı ma'neviyye-i ḫaḫîḫıyye degül. Şormakdan murād muḫlaḫa 'acziñ beyândur. Zîrâ ḫabi'at-i maḫşûd olan maḫşûd-ı a'lâm ve ta'rifden 'âciz ve kelîldür. Ne bilsün baḫr-ı ḫâlin şol ki menzîlgâḫı sâḫıldür.

Gözsüz yolum bildirdi

Gözsüzden murād ḫalbdır nitekim aşıḡada ḫarinesi gelür. Zîrâ a'mâ anuñ şıfatıdır. Nitekim Ḳur'ân'da gelür: "*Fe-innehâ lâ ta'mâl-ebşâru ve lâkin ta'mâl-ḫulûbu'lleti fi's-şudur.*" (56). Ya'ni 'amâ-yı başara i'tibâr yokdur. Anuñçün enbiyâdan daḥi a'mâ vardur Ḥazret-i Şu'ayb gibi 'aleyhi's-selâm. Belki i'tibâr 'amâ-yı ḫalbedür ki bunuñla mübtelâ çoḫdur. Ve yine Ḳur'ân'da gelür: "*Ve men kâne fî-hâzihî a'mâ fe-huve fi'l-aḫurati a'ma.*" (57). Ya'ni şol ḫalb ki dünyada şevâhid-i tevḫîdi kemâhiye ru'yetinden a'ma ve âşâr-ı ḫaḫîḫati muḫâla'adan maḫcûb ola âḫiretde daḥi a'mâdur. Zîrâ dünyâda ḫâsil olmayan kemâl âḫiretde daḥi ḫâşıl olmaz. Burada ḫalbden a'mâ ile ta'bîr etdüğü 'amâ ḫalbüñ şıfat-ı ḡâlebesi olmak ḫasebiyledür ve illâ yolu bildürmek ehl-i vuḫûf ve şâḫib-i ḫiss ve idrâküñ şânıdır a'mânüñ degül. Nitekim Ḳur'ân'da gelür: "*Ed'û ila'llâhi 'alâ başîratin ene meni't-tebea'ni*" (58) Ya'ni da'vet-i ilâ'l-lah ve irşâd-ı Ḥaḫḫ'a kâdir olanlar ehl-i dildür ki başîretleri küşâdedür. Şöyle ki sâliki

yemîn ve yesâre inhirâfdan muhafaza ve telvîne mutâbe'atdan şıyânet idüb 'ayne'l-yakîn mertebesine delâlet iderler. Ve câ'izdür ki gözsüzlük "*şummun, bukmun, 'umyun*" (59) remzinden hâşıl olan ma'nâ i'tibâriyle ola ki mâsivâdan 'amâdur.

El-hâşıl gönülde iki göz vardur ki biri dünyaya ve biri daği 'uqbâya açılır. Kaçan dil bu ikisinden a'mâ olub kevneyne lemhası kalmasa aña vech **(11b)** ma'nâ-yı mücellî ve 'âlem-i haqîkat münkeşif olub dîde-i sırla "*erina'l-eşyâe kemâhiye*" (60) mucibince rüyet-i haqîkiyye hâşıl olur. Ve 'amâ ki bu kuvvetde olmaya müşâhede ve za'if olur. *Fa'rif* (61).

Bir şağır tiz işitmiş ol añladı râzımı

Şağırdan murâd nefisdür ki Haq'dan dâ'ima aşammdur. Velâkin kemâl-i teraşsud ve tamâm fetânetden yol şorduğun işidüb maqşûd ne idüğün fehm ider. Ve def'ine çâre bulmağa çalışur. Zîrâ tabi'at bahâyim gibi mer'â-yı şehvete cerr etdüğü gibi nefis daği hevâyâ cezb ider ve ruhuñ Hüda yoluna sâlik olduğın istemez. Zîrâ devlet-i fâniye-i cesediyye elimizden gider ve hüküm gâlibüñ olur deyü havf ider. Nitekim mücâhededen murâd anuñ yed-i mübtelasını izâle ve ruhuñ yed-i muhikkasını işbâtdur. Ve bunda ehl-i nefsuñ daği fi'l-cümle ehl-i râz olduğına işâret vardur. Nazâr eyle şeytânüñ hâline ki nefse mütâba'atı kemâlde iken yine esrâr-ı ef'âl ve şıfatdan hisşemenddür. Şöyle ki niçe 'arifleri ilzâm eylemişdür.

Ma'a-hazâ muqarreb-i Haq degüldür. Pes her fehm ehli olan kimse ehl-i haqîkat olmağ lâzım gelmez. Belki haqîkat taħaqquq iledür ki 'ilm ü 'amel ü hâli cem'dür. Anuñçün bilmek ve bulmağ ve olmağ dirlir ki biri 'ilme'l-yakîn ve biri 'ayne'l-yakîn ve biri haqqa'l-yakîn mertebesidür. Pes yalnız oğumağ ve bilmek kifâyet etmedüğü zâhir oldı.

Su'âl olunursa ki tabi'atüñ cehli zâhir iken aña su'âlüñ ma'nâsı nedür? Cevâb budur ki ezhâr-ı 'aczîdür nitekim bâlâda i'tizâr olundu. Ve biri daği maħcüb ve mübtedinüñ hâline işâretdür ki câhil ve denîye su'âldür. Anuñçün tevfiğ erişüb kalb tarafından irşâd hâşıl oldı. Ve hadîsde gelür ki: "*Ene seydidü'n-nâsi yevme'l-kıyâmeti.*" (62) Ya'ni kıyâmetde şefâ'at için enbiyâya müraca'at idüb kendiñize zahmet virmeñüz. Zîrâ ol maqâm biz müte'ayyiniz deyü ta'rif eyler.

Su'âl olunursa ki rûh-ı aşıl iken peder gibi veled menzilesinde fer' olan kalbden niçe istirşâd ider? Cevâb budur ki maqâm-ı hilâfet ile müteħaqqıq olan kalbdür ki berzah-ı kuvâ **(12a)** ve a'zâdur. Anuñçün kemâlâtı bi'l-cümle hâvîdür. Ve 'ulviyyât u sufliyyâtdan muṭṭali' olmaduğı nesne yokdur. Sâ'ir a'zâ ve kuvâ ise aña göre sâdedür.

O şağır ile dilsiz ikisi beni avlar

Ya'ni nefis ü tabi'at didükleri kuvvetler hevâ vü şehâvet ile dâ'imâ beni şayd etmeğe çalışurlar. Ve beni kendi muṭtezâlarıyla 'amel etmeğe haml iderler. Pes avlar didüğü bi'l-fi'l şayd etmek iktizâ etmez. Zîrâ ehl-i başîretüñ teyakquzı seri' ve tezekküri gâlibdür. Nitekim Kurân'da gelür: "*Inne'llezîne't-*

teķav izā messehum tā'ifun mine's-şeytāni tezekkerū fe izāhum mubşırūn." (63). Ve bu mertebeye hıfz-ı İllāhî dirler ki bi'l-fi'l mess-i cüz'i huşūlünden hükmince cereyān lāzım gelmez. Anuñçün evliyā maḥfūzlardur. Ya'ni bātınlarına göre te'sîr-i mess-i nefis ü şeytān yokdur. Ve enbiyā ma'sūmlardur ki zāhiren ve bātınen mürākabe-i Ḥaḳ'da ve mülāḥaza-i nazar-ı 'ināyetdedür. Anlara göre vāki' olan 'itābāt-ı İllāhiyye terk evlāya göredür. Ve beni didügi nefis-i nāṭıkaya işāretdür ki 'Arab ta'ifesi andan ene ile ta'bir iderler. Zîrā nefis-i ḥayvānî mebd-i ḥiss ü hareket olmağıçün maḥlūkdur. Ve ḥiss ü hareketde olan tedbîr-i nefis-i nāṭıkaya rāci' olmağıla zāt-ı insāndan murād nefis-i nāṭıka olur. Ve bunda cihād-ı ekbere işāret vardur ki cihād-ı aşğar gibi. Anda daḥi bir mücāhid iki kāfirden firār etmek kebā'irdendür. Burada iki kāfirden murād şāğır ile dilsizdür ki te'villeri keder etdi. Ve bunda remz vardur ki 'ulvî ile suflî miyānında zıddiyet olmağıla dā'im birbirlerini teshîr ve ibtāle sa'y iderler. *Fā'rif.*

Gözsüz ardıma düşmüş ūrmaz izler izimi

Ya'ni ḳalb baña tābi' olub izimi izler. Zîrā ḳalb ü rûḥ ikisi 'ālem-i melekūtdandır ki 'ulvîdür. Nitekim nefis ü ṭabi'at-ı 'ālem mülkdendür ki suflîdür. Pes "*el-cinsü ile'l-cinsi yemîlu*" (64) vefkıncı 'ulviyyāt birbirlerine ve suflıyyāt daḥi birbirlerine tābi' olurlar. Ḥuşuşā ki ḳalb-i veled şālih rûḥdur ki Ādem'e nisbetle Hābil gibidür. Ve nefis ü ṭabi'at veled-i ṭālih rûḥdur ki Ebu'l-Beşer'e izāfetle (12b) Kābil gibidür. Ve Kābil'in ḥāli pedere 'işyān ve Hābil'in şānı iṭā'at olduğı gibi nefis ü ṭabi'at ve ḳalb daḥi böyledür. Ve şeytān u nefis u celāl fi'l-ḥaḳıka emr-i vāḥiddür. Lakin bi-ḥasebi's-şerî'a şeytān ve bi-ḥasebi't-ṭarika nefis ve bi-ḥasebi'l-ḥaḳıka celāl iṭlāk olunur. Ve bunda sır-ı münāsebet işāret vardur. Ya'ni bilā-münāsebet iki şahş arasında ictimā' olunduğı gibi iki kuvvet miyānında daḥi böyledür. Pes nefisün ḳalbe ve ḳalbün rûḥa ve rûḥun sırta mütābe'atı tezkiyeden şoñradur. Zîrā ba'de't-tezkiye nefis ḳalb şüretine girer ve cem' ḳuvā ḳuvvet-i vāḥide hükümünde olur. Ḳable't-tezkiye ise keyfiyyetde teḥālûf ve miyānında tenāfür ve tebāğuz vardur. Ve ehl-i bidāyetün ḥāline işāret idüb Ḳurān'da gelür: "*Ve ḳāleti'l-yahūdu leyseti'n-naşāra 'alā şey'in.* Ve *ḳāleti'n-naşāra leyseti'l-yahūdu 'alā şey'in.*" (65).

Zîrā ehl-i bidāyet birbirleriyle muvāneset itmedükleri sülüklerine terāḳki virür ki māsivāyı Ḥaḳ'la üns etmek Ḥaḳ'dan vaḥşeti müktezidür. Ḳaçan ki üns ü vaḥşet perdelerin ḥarḳ ide her nefis Ḥaḳ'la olur. Ve anuñla devām-ı üns bulur ve ḥazer idecek nesne ḳalmaz. Zîrā cem' ağıyār yār ve cümle-i dār u diyār pür deyyār olur. *Ve minellāhi't-tevfik li kemā el cem' fā'rif* (66).

Gözsüze fısıldadım şāğır anı işitmiş

Dilsiz çağırır eydür añlamaduñ sözünü

Bu beyt ba'zı nüshada bulunmağın derc olundu. Gözsüzden murād 'uyüb-ı nāsı gören ve āyāt-ı Ḥaḳḳ'ı müşāhededen a'mā olandır. Nitekim Ḳurān'da gelür: "*Ḳāle Rabbi lime ḥaşertenî a'mā ve ḳad kuntu başîrā.*" (67). Edāya fısıldamak bi'tariki'n-nasihati işāret-i ḥafıyye etmek ve tenḥāda söylemekdir. Zîrā

demışlerdir ki "En-naşihatı beyne'l mele'i takrî'u." (68). Şâğırdan murād mesāviye kulağ tutan ve kelām-ı Hâk'đan i'rāz eyleyendür. Dilsüz kabāyiğ ve 'uyüb söyleyendir. Zîrā her 'amelîñ cezāsı kendi cinsindendir. Kelām-ı Hâk'đı tekellümden imtinā' iden dağı bunda da hâldür. Maşşud bunların ba'zısı kelām-ı Hâk'đı muţtalî' ve ba'zısı ğayr-i muţtalî' (13a) olub cümlesi söz fehmi etmeyen kimse gibi 'amel etmediklerin beyāndur. Ve cā'izdir ki dilsüzden murād mürşid-i kāmîl ola. Zîrā demışlerdir ki: "Men 'arefallah külli lisāne." (69). Velākin irşād hâlinde inşilāl-i 'ukde vāqî' olub "Men 'arefe Allaha tale lisānuhu." (70) ile muttaşif olur. Dilsizlik ehl-i haqıqate göre kemāldir. Anuñçün ba'zı 'urefā nā-ehle kelām murād etse mün'akîdü'l-lisān olurdu. Anuñçün böyle yerlerde şıfat-ı hayvāniyye ile ittışaf gerekdir. Zîrā hāyvānuñ lisānı var velākin tekellümü yokdur. Ve demışlerdir ki kırtal dedikleri kıuş ebkemdür. Aşlı budur ki Hāzret-i Harūn 'aleyhi's-selām vefāt etdikde melāike anı defn idüb dîdelerden sırr etmişlerdi. Meger kırtal kıuşı muţtalî' idi. Pes ol sırrı ya'ni medfen-i Harūn'ı Benî İsrāil'e ifşā etmesün için Hâk'đ Te'ālā anı beste-zebān eyledi. *Fā'rif cidden.*

Şâğır ile dilsizi o gözsüze gönderdim

Gözsüz gözüngü virdi anda gördüm yüzümi

Nefs ü şabi'atı tarîğ-ı Hâk'đda istihdam etdüğün beyāndur. Ya'ni riyāzat ve mücāhede ile nefis ü şabi'at şalāh-pezîr olduğda baña musahhar olub anları āyîne talebi ile kıalbe gönderdüm. Anlar dağı varub kıalbden āyîneyi taşşil etdüğde nazār etdüm. Ol āyîne de yüzümü gördüm.

El-hāşıl āyîne-i kıalbün yüzünde olan küdüret nefis ü şabi'atün hicābiyyeti ile idi. Çünkü hey'āt-ı zülmāniyye-i tabi'yye ve nefsāniyye rüy-ı dilden zā'il ve āşār-ı küdürāt-ı beşeriyye ve cesedāniyye andan muşmağil oldu. Ruy-ı haqıkat anda zuhūr buldı. Bunda işāret vardur ki erbāb-ı nefis ve şabi'at a'mā ve aşhāb-ı kıulüb başîr hükmündedir. Zîrā maşşud-ı başîret ile 'ālem-i ğaybı mükāşefe ve esrār-ı ilāhiyyeye vukūf ve ittilā'dur. Bu ise cilā-i kıalbe mevķūfdur. Bundandır ki kıalbe cām-ı ğifti-nümā ve āyîne-i 'ālem-nümā dirler. Ve bunda remz vardur ki çeşm-i dil ru'yet-i dāreynden a'mā olduğda vech-i haqıkat aña mütecellî olmaz. Pes 'amā bir kaç (13b) vechle oldu. Evvelkisi 'amā-yı zāhirdür ki anuñla havaşşā dağı ibtilā hāşıldur. Pes her bir 'amā-yı zāhire 'amā-yı bāğını müstelzim olmaz. İkincisi 'amā-yı kıalbdür ki mezmūmdur. Ve mezmūm olan şol 'amādur ki şevāhid-i tevħîdî'r-ru'yetden hicāb ve meşāhid-i haqıqati kemāhî müşāhededen niķābdur. Üçüncisi 'amā-yı memduğdur ki ru'yet-i māsivādan ihticābdur. Ya'ni māsivā olduğı cihetden ve illā haq olduğı yüzden muţalā'a-yı 'ayn-ı başîret ü inkişāfdur. Pes bunuñ haqıqati ta'alluķa rāci'dür. Şöyle ki eger 'ilmen veya 'aynen bir nesneye ta'alluķ bulunursa ol ta'alluķ anuñ haqķında yā hicāb-ı zülmānî veya hicāb-ı nūrānî olur. Nefes-i eşyā hicābdur demek ta'alluķa şaliğ olmāķ sebebiyledür. İllā eşyā esmā ve esmā dağı vesîle-i müsemmādur. Anuñçün eşyāyı zemm etmek esmāya ta'aruş ve esmāya ta'aruş etmek müsemmāyı kıadhdür. İşte dünyānuñ mel'üne olduğı ma'nā-yı mezkürledür. Ve illā dünyā māder yerinedür ki insānuñ nemā ve perverişi andandır. Ve bu maķamda

demişlerdür ki "*Lā tenkerü'l-bāṭilu fi-tavrihi fe-innehu ba'ze zuhūrātihi.*" (71). Ve bunda telviḥ vardır ki vücūd-ı insānda maḥdūm olan ḳalb ü rūḥdur.

Mā'adası bu ikisine ḥüddāmdur ya'ni eger teshîr şāhibi olduysa illā emr ber-akisdür. Ya'ni ḥātme nazar ile gāḥ olur ki div Süleymān olub ḥükmi cāri ve nāfiz olur. Egerçi ki bî-ākıbetdür zîrā 'ākıbetde ḥükmi rahmetiñdür ḡazabuñ degül. *Fe-efhem cidden* (72).

Ve bunda imā vardır ki rā'i ve mer'i fi'l-ḥaḳıka birdür. Egerçi zāhiren ḥazret-i imkān-ı mirāt ve Ḥaḳḳ ol mirāte nāzır. Ve sen imkāniyetiñ ḥasebiyle mer'i olan şüretsin. Ve ridā-yi kibriyā didükleri bu mirātdur ki ḥicāb-ı mazhariyetdür. Pes farka göre zuhūr-ı nisbet ve cem'e nisbetle bürüz u vaḥdet vardır. Ve kāmil insān nisbet-i mezküre ile mutaḥḳıqlardur. Zîrā anda zāt ü şifātuñ mecmu'ını cem' etmek vardır ki "*kābe kavseyni ev ednā*" (73) derecesidür. Yalnız biriyle taḥaḳḳuḳ-ı ḥicābdan ḥāli olmaz. Zîrā yā şifātla zātdan ve yaḥud zātla şifātdan iḥticāb vardır. Pes cem'ü'l-cem' gerekdür ki dā'ireteyn eḥadiyyet-i dā'irede meşḥūd ola. *Fā'rif*. (14a)

Kötürümle güreşdim elsiz belim kavradı

Duruşdum başamadım koyıvırdım tazımı

Kötürümden murād kuvvet-i ṭabî'yyedür ki bî-ḥareketdür. Zîrā ḥareket iden a'zā ve cevāriḥdür yoḥsa mebd-e ḥareket olan rūḥ-ı ḥayvānî ve ṭabî'at-ı ḥayvāniyye degüldür. Pes bu ṭabî'atuñ zāhirde eli yoḡiken yine küştigirlik idüb rūḥ-ı insāniye başmak ya'ni aña ḡalib olmaḳ ve anı maḡlūb ve zebūn etmek ister. Zîrā cesed-i cenîn olalıdan beri aña 'alaḳa eylemiş ve ekl ü şurbla te'yîd ü imdād etmişdür. Anuñçün degme riyāzet ehli anı zebūn idemez.

Tazıdan murād nefsi mu'allemdür. Ya'ni nefsi mu'allemi şālivirüb 'ākıbet anuñla yeñdüm. Bunda nefsi kuḍsiyyeye işāret vardır ki kuvvet-i zā'idesiyle ṭabî'ata ḡalibdür. Şöyle ki ṭabî'at anuñla muḳāvemete ḳādir degüldür. Zîrā ḳavî ve metîn isimlerine mazhardur. Ṭabî'at ise aña göre za'ifdür. Zîrā ekl ü şurbdan ḥāşıl olan kuvvet 'ālem-i fenādandur. Kuvvet-i kuḍsiyye ise 'ālem-i beḳādandur. Bu cihetdendür ki Ḥazret-i 'Ali kerrema'l-lāhu veche bāb-ı Ḥayber'i bi-nefsihi ḳal' ü ṭarḥ etdi. Ve enbiyā vü evliyā ḥuşuş u ḳā'ide erbāb-ı shevāta ḡalib oldılar.

Burada bel dedi maḳşūd ise ayaḡın almaḳdur. Zîrā insānuñ kuvveti zāhrında ve belindedür. Ḳaçan ki ḳavî maḡlūb ola za'if olan ayaḳ daḡi istimsāk idemez. Anuñçün laṭife idüb ben şanurdum ki beni ayaḡum götürür meger baṭnum götürürmiş demişlerdür. Ya'ni ayaḡa kuvvet şib'-i baṭından gelür. Pes kuvvet fi'l-ḥaḳıka baṭnuñdur. Ya'ni baṭında olan ḡidānuñ eşeridür ayaḡuñ degül. Ḡidā daḡi mazhar-ı esmādur. Pes eger celāl-i ṭayyib ise vücūda istiḥkām ve metānet baḡş olur. Bundan fehm olunur ki insana lāzımdur ki bir nesnenüñ ḥuşūlünde esbāb-ı daḡiliyye ve ḥariciyyeden isti'ānet ide. Nitekim Ḳurān'da gelür: "*Huve'llezî eyyedeke bi naşrihi ve bi'l-mu'minîn.*" (74). Ya'ni nuşret-i ilāhiyye te'yîd-i bāṭinî ve ceys-i mü'minin te'yîd-i zāhiridür. İki müctemî' olduḳda a'dāya (14b) zafer muḳarrer olur. Ve her sālîk riyāzet ve

mücāhedeniñ 'uhdesinden gelüb nefis ü şeytān u ṭabī'atı zebūn idemez meger te'yid-i melekūtî ile mü'eyyed ola ve mürşid-i kāmil yüzinden kuvvet ve imdād bula. Zîrā mürîd olan ṭıfl-ı beşer hāce gibi za'if ve şeyḥ-i mürebbî divār-ı senġîñ gibi metîndür. Pes bir metîn divāra arka virmelüdü. Virürken şedîde i'timād etmelüdü. *Vallāhu zü'l-kuvveti'l-metîn* (75).

Bu şöhbette bir aşçı kırk kazan aş pişirmiş

Şuyı hevā eti yok tuzı ise toz mı?

Şöhbetden murād şöbet-i rühaniyye ve aşçıdan murād mürşid-i kāmil ve kırk kazan aşdan murād ḥalvet-i erba'indür ki her gice ṭā'm-ı ri'yāzete muhtacdur. Anuñçün şuyı hevā eti yok ve tuzı daḥi kifāyet kadar degül didi. Zîrā ṭabī'ati zebūn etmek müştahiyyātuñ ġayri ġidāya mevķufdur. Bu cihettendür ki ḥubz-ı şa'ir ve şürbā-i tutmāc ve 'ades emşāli nesnelere tanāvül iderler. Ve anı daḥi vezni ile ṭabḥ etmezler. Ve ekl ü şurbları daḥi kılet üzerinedür.

Bunda şuyı taḥşîş etdi. Zîrā şu tebrîd-i mizāc ider. Sālike ise ḥarāret-i ṭab' gerekdür. Anuñçün dirler ki "*Eş-şufiyyu ba'de'l-erba'in bāridun.*" (76). Maḳşūd mizāc-ı insān şeyḥūhet ile bürüdet kabül itdükde sülukuñ şu'ubetin beyāndur. Pes eyyām-ı şebābet sulūke ziyāde medārdur. Ve ba'de'l-erba'in sülük nādirdür. 'İlm-i zāhir mertebesinde olduġı gibi ya'ni ba'de'l-erba'in taḥşîl-i 'ilm resmi etmek nādirdür İmām-ı Kudürî ve Kaffāl Şaşı ve emşāline vāki' olduġı gibi.

Ve eti taḥşîş etdi. Zîrā ekl-i leḥümdan kuvvet-i ṭabī'iyye ḥāşıl olub şehvāt zuhūr ider ki ihtilām daḥi eşer-i baḳıyye-i şehvettür. Pes mübtedīye göre ihtilām vāki' olmak sebep-i tenezzüldür. Mürşide gerekdür ki mürîdüñ dimāġından ol ḥayālî iḥrāc idince taḳlîl-i ġıda ve terk-i leḥüm ve rüsüm ile emr ide. Ba'zı murtāzlar kırk günde ekl-i laḥm etdüġi muḳtezā-yı ḥadişle 'amel içündür. Zîrā 'amel bi'l-nesne mürîş-i teraḳķîdür. Ve ba'zılar 'azîmet ile 'amelen niçe müddet umūr-ı ṭabī'iyyeden ḥazer etmişler. Ve tuzı taḥşîş (15a) etdi. Zîrā ḥarāret îrāş ider ki bā'ış-i şurb ābdur. Ve ābuñ mażarratı güzer etdi.

El-ḥāşıl sālike lāzımdur ki taḳvî-i ṭabī'at ve tebdîl-i mizāc iden umūr-ı beşeriyyeden ihtirāz ide. Ve Kūrān'da gelür: "*Ve mā ḥalektu'l-cinne ve'l-inse illā li-ya'budūn*" (77). Ya'ni ḥılkatde ḥikmet-i ilāhiyye 'ibādet-i şer'iyyedür. Pes her nesne ki 'ibādet-i şer'iyyeyi istişkāle bā'ış ola ḥarām olur. Taḥşîl-i ma'rifetu'l-lāha māni' olan daḥi böyledür. Zîrā 'ibādet-i şer'iyye ma'rifet-i ilāhiyyeye ṭarîķdür. Binā'en 'alā hāzā her nesne ki māni'-i 'ibādet ola māni'-i ma'rifet olur. Ve cā'izdür ki beyt-i mezkūr "*Men aḥlāsa Allāhe erba'îne şabāḥān.*" (78) ḥadişine işāret ola. Ya'ni bir kimse kırk gün ve kırk gice ihlāşla ḳalbe perveriş virmek gerekdür tā ki ġidā-yı rüḥānî ḥāşıl ola ġidā-yı cismānî için ḳazġanda olan maṭbūḥa perveriş virildiġi gibi. Pes ḳalb daḥi ḳazġan mişāl oldı anuñçündür.

Ol aşçı kazanınuñ dibi divârı yokdur

Mağşud vüs'at-ı dili beyândur. Anuñçün buyurur: "*Mā vesia'nî arde velā semāe ve vesia'ni kalbe 'abdî'l-mü'minin.*" (79). Ya'ni insân şüret-i ilâhiyye üzerine mağlûk olmağla esmâ-i ilâhiyye anuñ neş'esinde zühür etdi. Zîrâ gayri neş'etüñ ol kadar esmânuñ zühürına taħammüli yokdur. Bunda kazanı aşçıya nisbet etdi. Zîrâ mürebbîdür gerekse kazanı gayrinüñ olsun mürid-i sâlik gibi. Pes aşçı evvel kendi kazanını ıslağ ve ba'de gayruñ kazanını terbiye ve taħta taşaddi etmiş olur. Ve dibi taħşış etdi tâ ki cânib-i esfelde ka'ri olmaduğına işâret ola. Nitekim dîvârı zıkr eyledi tâ ki cânib-i a'lâda nihâyeti olmaduğına remz ola. Ya'ni ol kazanı uluvven ve suflen münteha degüldür. Belki cem' nihâyâtı hâvidür. Zîrâ arşullâhdur. Arş ise muhîtdür yoğsa muhâğ degüldür. Ve bundandır ki dirler: "*İnsân ğidâ-yı kâ'inâtdur.*" Pes kâ'inâta bi-hasebi'l-kadre nihâyet olmaduğ gibi ğidâsına daħi nihâyet yokdur. Ve gayri münteha olan ğidâ münteha olan zarfa şığmaduğ zâhirdür. Anuñçün zarf ki dildir ol daħi gayr-i müntehadür. *Fa'rif cidden.* (15b)

Od yakmadan taşırır kapağ ider tozumu

Ya'ni ol kazanı nâr-ı kudret mess etmeden bile taşırır. Fekeyfe ki mess ide ve tecellî-yi kudret zühûra gele. Pes oddan murâd nâr-ı aşğ ve nâr-ı tecellîdür. Kapağdan murâd kazanınuñ kapağıdır ki tozdandır ya'ni türâbdan. Zîrâ cesed-i insân türâbdan mağlûkdur. Pes kazan-ı dildir ki nurdan mağlûkdur. Ve ta'âmı ğidâ rûhânîdür ki: "*Ebeytü 'inde Rabbî yuñi'muni ve yeskînî.*" (80) aña nâzırdur. Ve ol kazanınuñ kapağı zulmetden tekvîn olunmuşdur ki cesed-i insânîdür. Ya'ni zâhirâ ol kazanınuñ ağızı beden kapağı ile kapanmış iken bânında olan infitâh ve inşirâhını şerhe imkân yokdur. Ve Muħammediyye'de gelür: "*Ben hümâ-yı devletüm toprak degüldür cevherim. Gerçi birkaç gün kafes buldum bu toprakdan mişâl.*" Ya'ni devlet-i haķikiyye şayd etmiş veya ol devletüñ hevâsında uçar hümâyum ki haķikâtüm 'âlem-i melekütdendür yoğsa 'âlem-i mülkden degüldür. Egerçi bir kaç gün bu 'âlem-i haķde toprak kafes içinde mağpûs oldum benim bu hażîzde vech-i mezkûr ile muķayyed olduğumdan cânib-i evcde daħi bi-hasebi'l-rûhaniyye baña inhişâr ve inķibâz lâzım gelmez. Belki min vech muķayyed ve min vech muṭlak olmak şanımdur. Nitekim insân-ı kâmil cennete cennetüñ teħammül etdüğü miķdâr dâhil olur. Ve eger vüs'at-ı dile göre dâhil olsa hezâr öyle cennetlere güncâyiş bulmaz. Ve merci'-i tarikatimiz Şeyh Üftâde küddise sırruh kelimâtında gelür: "*Onsekiz biñ 'âleme şığmaz iken bu 'ışğla bir haber birle aña dünyâyı zindân eyleyen.*" Ya'ni rûh-i insâniye cisme ta'alluğ ile emr idüb dünyâ zindânında ħabs eyledi. Ve illâ dünyâ degül belki onsekiz biñ 'âleme bile şığmaz. Zîrâ cânib-i ğaybî Haķğ-ı muṭlakdur ki kemâl-i vüs'atinden bî-nihâyedür. *Fa'rif.*

'Āşıkî ile Yünus il bulmaz yola gitdi

Ya'ni Yünus Emre bu yoluñ 'âşıkî ile ağıyâr ve ehl-i inkâr bilmedüğü yola gitdi. Ki sözüni mu'ammâ uslûbunda îrâd idup ta'ķid eyledi. Tâ ki 'âşık-ı âğâhdan ğayri kimse muṭṭalî' olmaya ve zâhid-i münkir bu râzı ũutmaya. Nitekim iltifât tarikiyle buyurur.

Münkir olmasun diyü şapdurırın izimi

(16a) Ya'ni me'āni-i haqîkiyye-yi elfāz-ı şarîha yüzünden ibrāz etmeyüb izimi şapdurduğum ile münkir olmasun içündür. Zîrā bu rāz-ı dil-i mekşûf söylense bî-havşala olanlar hazm etmeyüb inkāra düşerler ve belki şāhibini ikfār eylerler. Pes haqā'iki libās-ı mecāzide veya şuret-i mu'ammāda ibrāz itmek münāsibdür. Tā ki ehl-i fehm olan erbāb-ı haqā'ik fehm idüb sā'irleri ta'arruzdan imsāk ideler.

Naazar eyle ki bir kimsenüñ menkūhası gāyet cemîle olsa menkūhası ziyāde qabiha olan kimse anı görse gayretinden anuñ zevcini katl ile müteselli olmaz. Pes sırr-ı zāhir ki zendür. Böyle olıcaq sırr-ı bāṭın ki haqā'ikdür niçe olmağ gerekdür. Ve Qurān'da gelür: "*Hūrun maqşūrātun fi'l-hiyām.*" (81). Dūnyāda herkesüñ hānesi ve dīvārı hıyām-ı cennet mişal olduğı gibi vücūd-ı beşerî ve dil daḡi böyledür ki sırr-ı ilāhî kat kat perdelerde pinhān olmuşdur. Şöyle ki maḡremden gayriye anı keşf etmek ḡarāmdur. Ve lisān-ı hāne-i dilüñ deridür. Ve der-i bîrūn olan zen bî-nikāb olsa mübtezele olduğundan mā'ada beyne'n-nās sebeb-i fitne olduğü gibi mertebe-i lisāna tenezzül iden esrār-ı ilāhiyye daḡi böyledür meger ki niqāb elfāz-ı mecāziyye ve mu'aqqade ile mestür ola. Bundan fehm olundu ki Hoca Hāfız ve Şeyḡ Sa'dî ve Mevlāna Cāmi ve emşālinüñ şuret-i mecāzda vāki' olan kelimātını bi-ṡarîki'l-mecāz şerḡ idüp ma'nā-yı maqşūd budur deyü germ olanlar serd sözler söylediler ve māldan bî-ḡaber oldılar. Ve bundan fehm olunur ki ehl-i rūsümü fitne-i inkāra düşürmek memnu'dur. Belki 'ārif-i bi'llah ve 'ālim-i aḡāh odur ki 'aḡā'idi şiyānet eyleye ve kelāmı herkesüñ fehmine göre söyleye tā ki muḡātab olan āfetden maḡfūz ola. Ve bundan zāhir oldu ki ḡalk için ṡuruḡ-ı muḡtelife vardır. Egerçi ki her biri ḡaḡḡ'a müsildür. Pes 'avām-ı nāsuñ ṡarîki cādde ve ḡavāşsuñ ḡafı ve eḡaşsuñ aḡfādur ve eḡaşş olan her ṡarîkden sālikdür. Zîrā 'umūm-ı neş'esi vardır ḡayrilere böyle degüldür. Belki sülükleri ism-i maḡşūşlarına maḡşūr ve anuñla muḡayyeddür. (16b) Anuñçün vuşülleri daḡi ḡāllerine göredür. "*Fe-ṡūbā li ehl-i'v-uşūli min cemī' ṡarîki'l-uşūli.*" (82).

'Āşıkî bu felegüñ devrinde semā' eyler

Ya'ni rāh-ı haqîkatüñ sālik-i 'āşıkı ve meydān-ı muḡabbetüñ çabuḡ suvārî-yi şādıḡı gerçi zāhirde ḡazîz-i nāsūtda ve zemîn-i sāfildedür. Velākin bāṭını ile felek-i 'ulvînüñ derūnda semā' ve raḡş eyler. Ve elḡān-ı ḡudsiyān ile ṡarabsāz olur. Ma'lūm ola ki semā' ikidür. Biri naḡamāt ile muḡayyed olan semā'-i ṡabi'idür ki semā'-i aḡāḡirdür. Ve biri muṡlaḡ olan semā'-i rūḡānîdür ki semā'-i ekābirdür. Semā'-i rūḡāni fehm-i ma'āniden ḡāşıl olur. Gerek orada naḡamāt olmasun ve semā'-i ṡabi'ide devr etmek istidaret-i felekdendür ve semā'-i rūḡānide izṡicā' etmek 'ālem-i ervāḡdandur ki fevḡa'l-felekdür.

El-ḡāşıl ḡareket-i devriyye rūḡ-ı hayvānînüñ şıfatıdur ki taḡte'ṡ-ṡabi'adur. Anuñçün cesed-i insānî devrde devr-i felege tābi'dür. Laṡife-yi insāniyye ise 'ālem-i rūḡdandur ki fevḡa'l-felekdür. Anuñçün anda ḡareket-i devriyye olmaz belki izṡicā' olur. Zîrā 'ālem-i ma'nāya meşḡul olub bedenüñ tedbîrinden i'rāz idicek beden daḡi ḡilkat-i aḡliyyesi üzerine arza mülteşik

olur. Ve semâ'-i ekâbire işâret idüb Qurân'da gelür: "Ve tera'l-cibâle tahsebuha câmideten ve hiye temerru merra's-sehâb" (83). Ve bunda remz vardur ki bütün dünyâ semâ'dan 'ibâretdür. Zîrâ şadâ-yı tesbîhle memlûdur ve her nesneden bir kelâm-ı haqîkat vârid olmaqdadır. Egerçi ki eşamm olanlara hafîdür ve semâ' aña bir mahzûrdan hâlîdür. Semâ'-i aşâgir ise ehline göre helâldür. Evlâsı helâl ise de terk idüb semâ'-i muţlak-ı ekâbir ile muqayyed olmak gerekdür. Egerçi ki bu a'sârda emr-i tarîkat tamâm oldı. Ve kuşur ve kûsür kalmayub noqşân kemâlün buldı.

Ķul şalmadan uyandım hem çalarım sâzımı

Ya'ni a'zâ ve cevârihimde hareket ve iztırâb yoğiken 'âlem-i ma'nâdan 'âlem-i şürete rücû' etdüm. Ve hem (17a) yine elim ve kolum sâzımı çalar. Zîrâ bu maqûle sâz çalmağ hareket-i zâhire ve tahrîk-i a'zâ'ile degüldür. Bunda devri ve semâ' ve sâzı cem' etdi. Maqşûd sâz-ı ma'nevîden hâşıl olan devr ü semâ' dildür yoğsa sâz-ı şuverîden degül. Nitekim Ķul şalmadan didüğü aña işâretdür.

El-hâşıl Şeyğ Yunus bunda semâ'-i maqbûli derc idüb bi-tarîki't-temsîl sâz lafzını dağı derc eyledi. Zîrâ semâ'-i şürîde sâz çalmağ 'âdet-i ehl-i şohbetdür. Ve bundan şeyğ-i mezbûruñ ekâmil-i nâsdan olduğı bâhir oldu. Anuñçün kelimâti kemâle dâ'irdür yoğsa beyne'l-cemâl ve 'celâl mütereddid degüldür sâ'ir kelimât 'uşşâğ gibi.

Bi-hamdi'llâhi Te'âlâ bu fağır Hağğı'ya imdâd-ı rûhânî irişüb biñ yüz yigirmi üç tarihi müstemil olduğı cemâzi-ye'l-âhirede bu şerhi nazm-ı silk takrîr kıldum. Bir vechle ki beyne'l-'urefâ-yı maqbûl ve memdühdür. "Rabbî zidnî 'ilmen bi-hürmeti men ütiye cevâmi'al kelim." (84).

Bu risâle dağı Tekfûrtağı'nda İbrâ'il Ķal'ası'nuñ sermi'mârı Muhammed Sa'id tahrîr eyledi.

Sene 1226 fi 14 rebî-ül-evvel.

Temmet.

KAYNAKÇA

- Ak, S. (2015). *Çıktım Erik Dalına/Yunus Emre'nin Bir Şiirinin Üç Şerhi*. İstanbul: Büyüyen Ay Yayınları.
- Aslan, Ü. (2008). Fahrî Ahmed ve Şathiye Şerhi. *Turkish Studies Dergisi*, 3/4, 120-155.
- Ceylan, Ö. (2007). *Tasavvufî Şiir Şerhleri*. İstanbul: Kapı Yayınları.
- Çelebioğlu, A. (1992). Yunus'un Bir Şiirinin Şerhi. *Yunus Emre Sempozyumu - Bildiriler*, (s. 73-82). İstanbul: Marmara Üniversitesi.

- Duru, R. (2007). *Modern Metin Çözümleme Teknikleri Bakımından Şerh Geleneği ve İsmail Hakkı Bursevî*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi). İzmir: Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Gölpınarlı, A. (1961). *Yunus Emre ve Tasavvuf*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İsmail Hakkı Bursevî: Çıkıdum Badem Dalına Şerhi, İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01, v. 1b-17a.
- Özcan, A. (1991). Āşıkpaşazāde. *TDV İslām Ansiklopedisi*, IV /6-7.
- Sevim, E. (2014). *Yunus Emre Şerhleri Çıkıdum Erik Dalına*. İstanbul: Bilge Kültür Sanat Yayınları.
- Taştan, A. (1999). *Bir Şārih olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri*. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Bursa: Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Toprak, B. (1960). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: İnkılap Yayınevi.
- Toprak, B. (2004). *Yunus Emre Divanı*. İstanbul: Yeni Zamanlar Yayınları.
- Uludağ, S. (2010). Şathiyeye. *TDV İslām Ansiklopedisi*. XXXVIII/370-371.
- Yakıt, İ. (2015). *Yunus Emre'de Sembolizm / Çıkıdum Erik Dalına*. İstanbul: Ötüken Yayınları.
- Yavuz, K. (2013). Türk Şiirinde Nazire. *Divan Edebiyatı Araştırmaları Dergisi*, X/359-424.
- Yurtsever, M. (2000). *İsmail Hakkî Bursevî Divanı*. Bursa: Arasta Yayınları.

NOTLAR

- (1) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01, v. 15b.-16b.
- (2) Eser nüshaları listesindeki ilk dokuz nüshanın bilgisi için bkz: Murat Yurtsever, *İsmail Hakkî Bursevî Divanı*, (Bursa: Arasta Yayınları, 2000), s.58.
- (3) Bknz. Burhan Toprak, *Yunus Emre Divanı*, C.3, 1934, s. 61-175.; Ömür Ceylan, *Tasavvufî Şiir Şerhleri*, (İstanbul: Kapı Yayınları, 2007), s.26; Toprak, *Yunus Emre Divanı*, 2014, s.14.
- (4) Bknz. Ahmet Taştan, "Bir Şārih olarak İsmail Hakkı Bursevî ve Edebî Şerhleri", (yüksek lisans tezi), Uludağ Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1999, s. 277-307.
- (5) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01, v.17a.
- (6) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01, v.17a.

- (7) İstanbul Büyükşehir Belediyesi Atatürk Kitaplığı, No: OE_Yz_0296_01, v.12b.
- (8) Arapça ifadelerin tercümesinde destek olan Bitlis Eren Üniversitesi İslamî İlimler Fakültesi'nden Dr. Öğr. Üyesi Ahmet Özdemir'e şükranlarımı sunuyorum.
- (9) Bu şerh, Allah'ın derecesini yükselttiği Hazreti Şeyh Yunus Emre'nin makalelerinden başka bir makalenin açıklamasıdır. O da feyzini fakîr en büyük evlat Şeyh İsmail Hakkî'nin kaleminden aldı. Allah ona nebî ve onun ehlinin hürmetine terakki bayrağını nasip etsin. Ve hepimize nasip et.
- (10) O'ndan üflenmiş ruh.
- (11) "Onun içine ruhumdan üfledim." Kur'an-ı Kerîm, Hicr 15/29, 29; Sâd 38/72.
- (12) İyice anla.
- (13) Bu cümle, varak yırtık olduğu için Süleymaniye Kütüphanesi, Esad Efendi Bölümü, No: 1521/4 v.63a nüshasından tamamlanmıştır.
- (14) "Onu hamd ile tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." Kuran-ı Kerim, İsrâ suresi 17/44.
- (15) "O (Allah), önceden sizi Müslümanlar olarak isimlendirdi." Kuran-ı Kerim, Hac 22/78.
- (16) İyi anla.
- (17) Her türlü eksiklikten münezzeh, Kâdir ve Hakîm olan (Allah).
- (18) Allah, kendisine hamd edenleri iştir.
- (19) "(Ey Muhammed) attığın zaman sen atmadın, fakat Allah attı." Kuran-ı Kerim, Enfâl 8/17.
- (20) Mülkünde, onun dilediğinin dışında hiçbir şeyin meydana gelmediği, her türlü eksiklikten münezzeh olan Allah.
- (21) Allah hakikat yoluna ulaştırandır.
- (22) "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" Kuran-ı Kerim, A'raf 7/172.
- (23) İyi anla.
- (24) "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Kuran-ı Kerim, Zariyat 51/56
- (25) "Allah'tan korkun, Allah size ilim öğretiyor." Kuran-ı Kerim, Bakara 2/282.
- (26) Kim bildiği ile amel ederse, Allah ona bilmediğini öğretir.
- (27) Bil ki ve böylece Allah en iyi bilendir.
- (28) "Allah, Ādem'e bütün isimleri öğretti." Kuran-ı Kerim, Bakara 2/31.

- (29) Yanında gizli tuttuğun ilim.
- (30) "Bil ki, Allah'tan başka ilâh yoktur." Kuran-ı Kerim, Muhammed 47/19.
- (31) Günahların için bağışlanma dile.
- (32) İlim engeldir.
- (33) "Size pek az ilim verilmiştir." Kuran-ı Kerim, İsrâ 17/85.
- (34) "Elbette göklerin ve yerin yaratılması, insanların yaratılmasından daha büyük bir şeydir." Kuran-ı Kerim, Mu'mîn 40/57.
- (35) Her biri kendi dizisinde/sınırında bir saftır.
- (36) "Hiç şüphesiz Allah, size bir sığır kesmenizi emrediyor." Kuran-ı Kerim, Bakara 2/67.
- (37) "Nefsini ilah edineni gördün mü?" Kuran-ı Kerim, Câsiye 45/23.
- (38) Ebedî, daimî ve sürekli olarak kerîm olan yüzüne bakma lezzetini senden istiyorum.
- (39) Beni yediren içiren Rabbime isyan ettim.
- (40) Ve insan onu taşıdı.
- (41) "De ki: "Rabbim! İlmimi arttır." Kuran-ı Kerim, Tâhâ 20/114.
- (42) O (Allah), her an yeni bir ilâhî tasarruftadır. Kuran-ı Kerim, Rahmân 55/29.
- (43) "Size pek az ilim verilmiştir." Kuran-ı Kerim, İsrâ 17/85.
- (44) "De ki: "Rabbim! İlmimi arttır." Kuran-ı Kerim, Tâhâ 20/114.
- (45) Mükemmellik açısından.
- (46) "O halde Allah'a kaçın (fırar edin)." Kuran-ı Kerim, Zâriyât 51/50.
- (47) "Onun annesi dosdoğru bir kadındır." Kuran-ı Kerim, Mâide 5/75.
- (48) "İşte bu, Allah'ın bir lütfudur. Onu dilediğine verir." Kuran-ı Kerim, Mâide 5/54.
- (49) Sâdıklarla (doğrularla) birlikte olun.
- (50) Ve birçokları gelip gidiyor.
- (51) Mükemmellik açısından.
- (52) Bu cümle sayfa kenarında yer almaktadır.
- (53) "Allah, dilediğini siler, dilediğini de sabit kılıp bırakır." Kuran-ı Kerim, Ra'd 13/39.
- (54) "Allah, büyük lütuf sahibidir." Kuran-ı Kerim, Cuma 62/4.
- (55) Her şey, yaratıldığı şeye meyillidir.

- (56) "Çünkü gerçekte gözler değil, göğüslerdeki kalpler kör olur." Kuran-ı Kerim, Hac 22/46.
- (57) "Kim bu dünyada körlük ettiyse ahirette de kördür." Kuran-ı Kerim, İsra 17/72.
- (58) "De ki: "İşte bu benim yolumdur. Ben ve bana uyanlar bilerek Allah'a çağırırız." Kuran-ı Kerim, Yusuf 12/108.
- (59) "Sağırdırlar, dilsizdirler, kördürler." Kuran-ı Kerim, Bakara 2/171.
- (60) Eşyayı olduğu gibi bize göster.
- (61) Düşün.
- (62) Ben kıyamet günü insanların efendisiyim.
- (63) "Şüphe yok ki Allah'a karşı gelmekten sakınanlar, kendilerine şeytandan bir vesvese dokunduğu zaman iyice düşünürler (derhal Allah'ı hatırlarlar da) sonra hemen gözlerini açarlar." Kuran-ı Kerim, A'raf 7/201.
- (64) Cins cinse meyleder.
- (65) "Yahudiler "Hıristiyanlar bir temel üzerinde değiller" dediler. Hıristiyanlar da, "Yahudiler bir temel üzerinde değiller" dediler." Kuran-ı Kerim, Bakara 2/113.
- (66) Her ikinize başarı dilerim. Bunu böyle bil.
- (67) O da şöyle der: "Rabbim! Dünyada gören bir kimse olduğum halde, niçin beni kör olarak haşrettin?" Kuran-ı Kerim, Tâhâ 20/125.
- (68) Halk arasında nasihat vermek azar olarak algılanır.
- (69) Allah insanın her dilini (halini) bilir.
- (70) Kim Allah'ı bilirse dili uzun olur.
- (71) Bâtlı olan şeyleri kendi halinde değerlendirerek inkar etme. Çünkü bâtlı, kalbin ruh halinden çıkan tezâhürlerinden bazılarıdır.
- (72) İyi anla.
- (73) "Mesafe, iki yay aralığı kadar veya daha yakın oldu." Kuran-ı Kerim, Necm 53/9.
- (74) "O ki, seni ve müminleri yardımcı ile destekledi." Kuran-ı Kerim, Enfâl 8/62
- (75) Allah güçlü ve kuvvetlidir.
- (76) Kırtan sonra sūfilik fayda vermez.
- (77) "Ben cinleri ve insanları, ancak bana kulluk etsinler diye yarattım." Kuran-ı Kerim, Zâriyât 51/56
- (78) Kim Allah rızasını gözetirse kırk gün sonra selâmete ulaşır.

(79) Yere göğe sığmadım, kulumun kalbine sığdım.

(80) Beni yediren ve içiren Rabbimin indinde āsî oldum.

(81) "Onlar, çadırlara kapanmış hurilerdir." Kurān-ı Kerîm, Rahman 55/72.

(82) Her yönüyle Allah'a ulaşmaya çalışan kişiye ne mutlu!

(83) "Dağları görürsün, onları hareketsiz sanırsın. Halbuki onlar bulutların geçişi gibi hareket ederler." Kurān-ı Kerîm, Neml 27/88.

(84) Rabbim, kendisine her türlü kelam verilen peygamberin hürmetine benim ilmimi artır.